

EGO

Humanistisch Opleidings Instituut
BIBLIOTHEEK
SEPTEMBER 1987
Postbus 797 - 3500 AT Utrecht

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING BIJ DE KRIJGSMACHT

In dit
nummer o.a.:

- Vredesweek en vredeswerk • Hirosjima, bonjour • Een held die velen haten • Vredesopvoeding in Rusland • Project X-Top secret
- De stadionconcerten van U2 • Jongeren in de jaren tachtig • Ons voedsel raakt verslaafd aan bestrijdingsmiddelen • Popplaten • Boeken

Abonnementsprijs f 15,- per jaar,
te storten op postbankrekening
480414 t.n.v. Hoofdraadsman Hu-
manistisch Geestelijke Verzor-
ging te Zeist.

Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling.

Redactie:

Jan den Boer, Wim Heij (voorzit-
ter), Tineke Hundling, Wim Rein-
ders, Hans Schonk, Frank Spoel-
stra.

Vaste medewerkers:

Klazien van Brandwijk-Wiltjer,
Ellen Broshuis, Adriaan Bijl, Theo
Carree, Arend van Dam, Evert
van Dijk, Gerard van Erkelens,
Karen Heij, Sietse van der Hoek,
Pieter de Jager, Jan Kooijman,
Willy Lohmann, Frits Maas, Len
Munnik, Leo van Opzeeland, Tom
Pauka, Rien Robijns, Karel Ros-
kam, Paul Rutten, Klaas Soes-
beek, Jan Stoof, Hans van
Wissen.

Eindredactie en vormgeving:

Frank Spoelstra

Druk:

Brouwer Offset b.v. Utrecht

Adres redactie en administratie:

Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Oranje Nassau-
laan 71, 3708 GC Zeist, tel. 03404-
14436.

Inhoud

Nog gekker	2
De aanstekelijke stadion- concerten van U2	3
Vredesweek en vredeswerk	6
Ons voedsel raakt verslaafd aan bestrijdingsmiddelen	8
Jongeren in de jaren tachtig	10
Project X-Top secret	12
Hiroshima, bonjour	14
Gedicht/Berichten	16
Popplaten	17
Een held die velen haten	18
Waar halen mensen het lef vandaan?	19
Berichten van het HV	20
De medische zorg wordt onbetaalbaar	22
Vredesopvoeding in Rusland	24
Boeken	26
Willy Lohmann	28

Foto's: voorpagina Arjan van der
Schree,
pagina 21 Gerard van Erkelens

Nog gekker

Humanistisch Opleidings Instituut
BIBLIOTHEEK
Postbus 797 - 3500 AT Utrecht

Ongeveer tegelijkertijd dat kardinaal Si-
monis begrip toonde voor kamerver-
huurders die homoseksuelen zouden
willen discrimineren, vergaderde de
Wereldraad van Kerken over de ziekte
aids. De vergadering sprak met zichzelf
af dat het zou gaan over de zorg voor
mensen die aan aids lijden en over
maatregelen om verdere verspreiding
te voorkomen. Men ging het niet heb-
ben over de morele aspecten, want dan
zouden er tegenstellingen aan het licht
komen en daar schoot niemand iets
mee op.

De morele aspecten van aids, die be-
staan dus. Door ze van de agenda te
schrappen is dat als het ware uit het
ongerijmde vastgesteld. Nu ben ik geen
lid van de wereldraad, dus die afspraak
geldt niet voor mij en ik wil toch eigen-
lijk graag weten wat deze morele as-
pecten zouden zijn. Laat ik vooraf zeg-
gen dat ik niet behoor tot de mensen die
alles wat met de kerk te maken heeft
onzinnig of verdorven vinden; om maar
twee voorbeelden te noemen: de vrede-
sbeweging en de medische zorg in de
Derde Wereld, dat zijn gebieden waar-
op wij ongelovigen het totaal laten af-
weten, althans op wereldschaal. Over
deze uitslag is geen correspondentie
mogelijk. Verder geloof ik niet in God,
maar ik heb daar geen nieuwe gege-
vens over. Tot zover mijn vertrekpunt.

Nu dus over de morele aspecten van
aids. Bestaan er ook morele aspecten
van mazelen? Nee, die zijn niet de moei-
te, zou de wereldraad antwoorden.
Waarom dan wel van aids? Nou kijk, de
ziekte wordt overgebracht door bloed-
contact en dat doet zich vooral voor als
manlijke homoseksuelen... Ja, ja, dat
weet ik wel. Nou en eh... volgens som-
mige kerken is God daar heel erg tegen.
Oké, maar nu die ziekte, wat is daar
moreel aan? Nou meneer Pauka, doe u
alstublieft niet dommer voor dan u bent!
Aids is gewoon een gesel Gods, klaar
uit. Aldus de wereldraad als deze men-
sentaal zou spreken.

Op een dag moeten de kerkvorsten het
er natuurlijk toch over gaan hebben,
want zo'n punt dat van de agenda is
afgevoerd, zwelt uit zichzelf op. Ik heb
een paar punten die ik dan graag be-
handeld zou willen zien en om niet te
laat te zijn geef ik ze alvast.

Gaat het God volgens de desbetreffen-
de kerken om homoseksualiteit of om
seksualiteit in het algemeen? Alleen in
Europa en de VS is aids hoofdzakelijk

onder homoseksuelen verspreid. In
Afrika hebben heteroseksuelen het ook.
God kan natuurlijk in het ene wereld-
deel de ene groep geselen en elders een
andere, dat is zijn bevoegdheid. Mis-
schien is hij tegen promiscuïteit? Dat
men zich niet bij zijn of haar eigen part-
ner houdt, zou dat meer zijn punt zijn?
De rechtervleugel van de wereldraad
ziet daar misschien wel iets in. Ja maar
in Afrika worden nu al heel veel kinde-
ren geboren met het aidsvirus in hun
bloed. Hoe moeten we dat zien. Is God
helemaal van de seksualiteit terugge-
komen? Is dat de bedoeling van zijn ge-
sel? Geselt hij ons hoe dan ook van de
aarde af?

Punt twee, het anaal condoom. Wat is
daarvan het morele aspect? Vindt God
dit wel een geschikte uitvinding, of acht
hij het een ontoelaatbare truc. Als men
perse wil zondigen moet men het dan
volgens deze kerkvaders zonder con-
doom doen wil het nog enigszins door
de beugel kunnen? En als er eens een
vaccin gevonden zou worden, wie moe-
ten we ons daar dan achter denken?
Hebben we het goed als het niemand
anders dan de duivel is die daar achter
zit?

Ik ben zelf, zoals ik gemeld heb, niet
gelovig, maar ik kan me tot op grote
hoogte verplaatsen in mensen die de
ongerijmdheden van het leven tot één
oorzaak willen herleiden. Dat geeft een
soort ordening en wie wil dat niet. Maar
wat ik nooit zal begrijpen is dat men
zo'n God zo banaal maakt. Hij heeft bij-
voorbeeld die absurde belangstelling
voor één lichaamsdeel; dat moet hierin
gestoken worden en niet daarin, anders
wordt hij woedend. Hij heeft de mens,
volgens de gelovigen, toch heel wat be-
langwekkender organen gegeven? Ik
denk alleen maar aan de hersenen.
Misbruik van de hersenen door er zeer
domme gedachten mee voort te bren-
gen, dat schijnt hem totaal koud te la-
ten. Daar wordt men in ieder geval niet
ziek van.

Tom Pauka

De aanstekelijke stadionconcerten van U 2

„Je hebt mensen die kicken op een stickie, ik op zo'n concert”

De fameuze Ierse popgroep U 2 deed, tijdens zijn anderhalf jaar durende wereldtoernee, op 10 en 11 juni jl. ook Nederland aan. De commotie die Bono Vox en Co tijdens die twee concerten in de Kuip teweeg bracht was onvoorstelbaar. Twee keer een totaal uitverkocht huis. En zelden zullen de tribunes van het Feijenoord-stadion het zo zwaar te verduren hebben gehad, maar tenslotte bleek de Kuip U 2 – proof.

Raadsman Wim Heij sprak, enkele dagen na dit uitzinnige stadionegebeuren, met Marcel de Gruijl en Ton Koot, twee dienstplichtige kanonniers uit Havelte.

Over de „uitslaande brand” van Rotterdam zijn ze nog steeds niet uitgepraat. Het woord U 2 hoeft maar te vallen of alles komt weer boven. Wat er precies gebeurd is kunnen ze moeilijk onder woorden brengen, behalve dat het iets heel bijzonders was.

Over stadionconcerten in het algemeen en het U 2-concert in het bijzonder gaat onderstaand vraaggesprek.

„Als ik in een God geloof, geloof ik in een echte God, een sterke persoon die de mensen een vrije wil heeft gegeven en nooit ingrijpt in hun leven, tenzij ze er om vragen.”

Bono Vox

Wat betekent muziek voor jullie?

Marcel: Ik luister veel naar de radio. Sinds ik in dienst zit is dat helaas veelal Hilversum III. Thuis zijn dat de Engelse zenders. Die geven veel betere muziek, bovendien mis je al dat geouwehoer. Ze draaien ook veel oudere platen, maar dan wel de gouden ouden. Hier op de kazerne heb ik vaak een walk-man op, kan ik tenminste mijn eigen muziek beluisteren. Ondanks dat ik veel en graag naar muziek luister is het niet zo dat ik niet een paar weken zonder zou kunnen.

Ton: Voor mij betekent muziek ontzettend veel. Ik denk dat ik niet zonder zou kunnen. Wanneer ik ergens kom waar ik muziek kan aanzetten dan doe ik dat ogenblikkelijk. Geen radio hoor, dat is af en toe muziek maar veel meer spelletjes en slap gezwets, een soort bezigheidstherapie. Ik draai meestal cassettebandjes. Muziek betekent echt heel veel voor mij. Wanneer ik bijvoorbeeld op oefening Duitsland ga, dan zing ik achter het stuur de hele rit zachtjes voor mijzelf allerlei nummers. Die liedjes zitten allemaal in mijn hoofd, melodie zowel als tekst.

Bespelen jullie zelf ook een instrument?

Marcel: Nee.

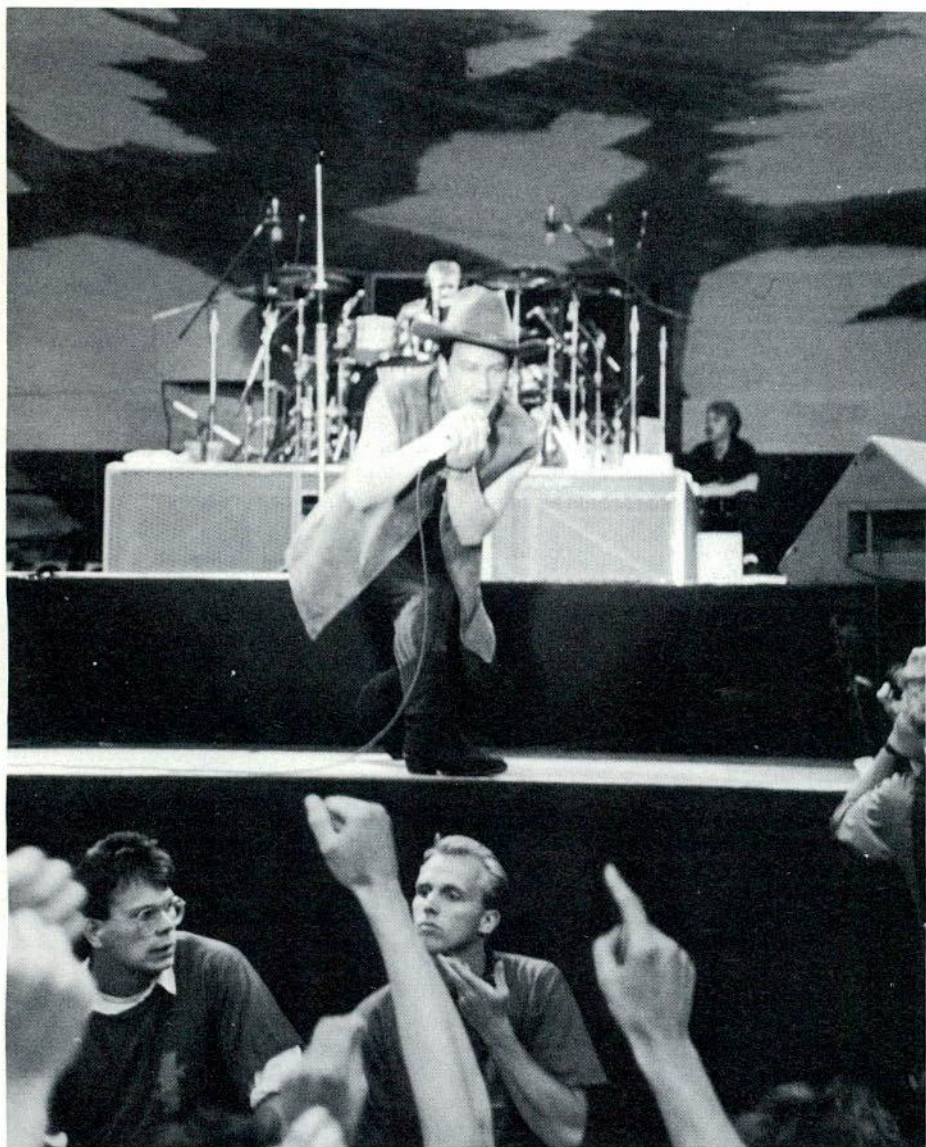
Ton: Ik ook niet. ik heb het wel willen doen, maar het is er gewoon nooit van gekomen. Wanneer ik een instrument zou gaan bespelen dan zou het synthesizer of gitaar worden.

Lezen jullie muziekbladen?

Marcel: Daar waar ik er een zie liggen kijk ik er even in. Hier in het HMT snuffel ik 'Oor' altijd wel even door of er wat interessants in staat. Een abonnement op een blad heb ik niet.

Ton: In het begin kocht ik nog wel eens bladen voor de posters, niet voor de artikelen, dat is in de meeste tijdschriften alleen maar roddel. De meeste muziekbladen richten zich op de leeftijdsgroep van 12- tot 16-jarigen.

Met zo'n vijftigduizend mensen in een stadion naar muziek luisteren, zoals bij

Bono Vox tijdens het U 2-concert in de Kuip.

Foto Arjan van der Schee

U 2, hoe beleven jullie dat?

Marcel: Dat is gewoon een heel bijzondere ervaring. Voor mij is het, ook al bevind ik mij tussen duizenden anderen, toch een heel individueel gebeuren. Ik ben voortdurend met mezelf bezig, terwijl ik kijk en luister naar zo'n groep.

Je beleeft dat niet zozeer met anderen?

Marcel: De muziek op zich beleeft ik heel individueel. Natuurlijk zie je al die mensen rondom je heen dansen, springen, zingen en juichen. Daar doe ik zelf ook aan mee, maar het contact heb ik met de groep en niet met de anderen.

Ton: Ik beleeft zo'n stadionconcert als een kick, als een sensatie. Wat Marcel zegt, voel ik wel aan. Of ik nu met tien, honderd of vijftigduizend mensen naar een groep als U 2 luister, dat maakt voor mij niet uit. Ik zit er puur voor mezelf. Een groep als U 2 live te zien en te horen, de 'show' er om heen, dat vind ik gewoon waanzinnig.

Een voetbalstadion vol met mensen wordt tegenwoordig direct geassocieerd met rotzooi en geweld. Hoe komt het dat zo'n stadionconcert zo'n ander beeld laat zien?

Ton: Je komt allemaal voor dezelfde groep, in dit geval was dat U 2. Het is dus niet een wedstrijd met twee partijen en twee supportersgroepen, dan is de kans tegenwoordig aardig groot dat het, zowel in het veld als op de tribune, uit de hand gaat lopen. Bij een popconcert is er maar één groep mensen die voor één muziekgroep komt. Alle bezoekers hebben dientengevolge zoveel gemeenschappelijks, dat er bijna niets mis kan gaan.

Marcel: Als je er goed over nadenkt is het eigenlijk met dat voetbal heel merkwaardig gesteld. Je zou zeggen, dat voetballiefhebbers voor het voetbal komen kijken, zoals muziekliefhebbers voor de muziek komen. Maar bij voetbal komen de mensen niet meer voor het voetbal, maar uitsluitend voor het winnen, spelers zowel als toeschouwers. Mensen die naar een popconcert gaan doen dat met een totaal andere instelling.

Tom Koot (l.) en Marcel de Gruijl

De commentaren in de dagbladen vergeleken het U 2-concert met een grote openluchtkerkdienst. Vonden jullie dat ook?

Marcel: De bedoeling van hun muziek is wel dat ze een bepaalde boodschap over willen brengen, dat blijkt ook wel uit hun teksten. Een boodschap is misschien teveel gezegd. Stilstaan bij algemene levensvragen is waarschijnlijk beter geformuleerd. Levensvragen als geluk, menselijkheid, geweld en oorlog. Ik denk dat het grote verschil met een kerkdienst is dat iedereen er op zijn eigen wijze iets mee mag doen. Bij een kerkdienst worden niet alleen vragen gesteld, maar krijg je ook de antwoorden er nog bij. Sterker nog, neem bijv. de R.K. kerk: daar wordt bindend opgelegd door de Paus wat je wel en niet behoort te doen. Dat staat in schril contrast met U 2, die stellen vragen waar je zelf het antwoord op moet zien te vinden.

Daar komt nog bij dat sommigen voor de muziek komen, anderen voor de teksten en weer anderen voor het spektakel. Iedereen komt waarvoor hij wil komen en kan er aan beleven en er mee doen wat hij wil.

Ton: Toch komen sommige nummers, zeker de wat oudere, als rebelsongs over. Denk aan 'Sunday, bloody Sun-

day'. Ze stellen zich dan wel duidelijk op en kiezen partij, niet voor de IRA of de Engelsen, maar tegen het geweld. Waarmee ik overigens niet wil zeggen, dat ik wel overeenkomsten zie met een openluchtkerkdienst. Weliswaar heb ik niet zoveel ervaring met kerkdiensten, maar het U 2-concert vergelijken met een openluchtkerkdienst lijkt werkelijk nergens op.

Vinden jullie het regisseren van zo'n massa door een groep of één enkele popartiest soms ook niet wat beangstigend?

Ton: Nee hoor. Kijk, de Bhagwan vind ik beangstigend. Daar worden mensen van hogerhand bevolen dingen te doen en die ze dan ook doen. Of zoals destijds eens gebeurd is, dat een zanger van een groep zich ophing en allerlei fans dat vervolgens ook deden. Ja, dat is beangstigend, dat is massahysterie. Wanneer mensen blindelings navolgen wat hun leider zegt of doet, maar daar was bij U 2 toch geen sprake van.

Marcel: Ik denk ook dat het allemaal nog wel meevalt. Er zijn mensen die flauw vallen, waar ik overigens veel te nuchter voor ben om dat te kunnen begrijpen, er zijn mensen die geëmotioneerd raken, allemaal waar, maar beangstigend kan ik dat toch niet vinden.

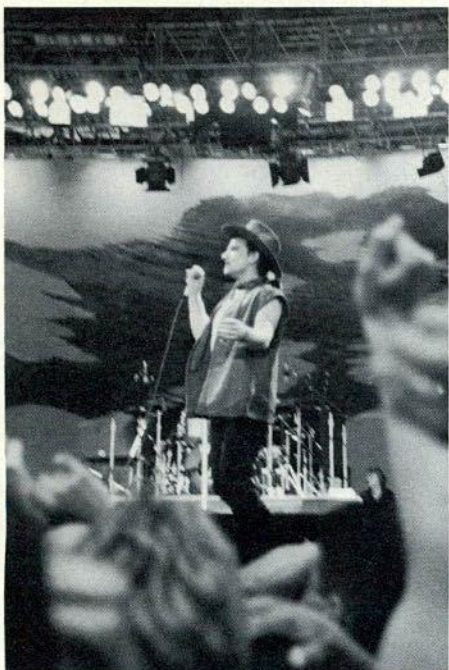

Foto Arian van der Schee

Zodra het concert afgelopen is zet zich dat ook niet voort. Tijdens zo'n concert mag er best iets groeien tussen groep en publiek, zonder dat er nu gelijk in termen van beangstigend over hoeft te worden gesproken.

Betekent het grote succes van U 2, met hun muziek vol betrokkenheid en bevlogenheid nu een definitieve afrekening met een muziektijdperk dat gekenmerkt werd door een sfeer van agressie, haat en destructie, het sterkst destijds uitgedragen door de punkmuziek?

Ton: Ik weet het niet. Er bestaan heel veel soorten muziek en al die vormen zie je gedurende lange tijd naast elkaar bestaan. De punkmuziek heeft betrekkelijk weinig aanhangers meer, maar bestaat nog steeds en zal voorlopig, zonder veel invloed, nog wel een poosje blijven bestaan. Maar om nu te zeggen dat we met U 2 een 'Love and Peace'-tijdperk zijn ingegaan?

Marcel: De meeste groepen maken uit

commercieel oogpunt muziek, zijn er op uit een hit te scoren, puur om het geld. Maken niet zozeer muziek om de muziek, maar muziek om te verkopen. Daar zie ik niet zo snel verandering in komen. En als het zich toch in de richting van 'Love and Peace' zal gaan ontwikkelen, dan zal er toch iets uit de bus komen dat volstrekt niet te vergelijken is met de muziek van de eind zestiger jaren. Iedere tijd heeft zijn eigen wijze van uitdrukken en dat geldt natuurlijk ook voor de muziek. Dat we met U 2 als trend-setter een 'Love and Peace'-periode tegemoet gaan zou ik niet durven zeggen. De samenleving ontwikkelt zich juist in tegengestelde richting, het wordt steeds agressiever. Kijk maar naar de TV, sla de kranten er maar op na, zie wat er rondom je heen gebeurt.

Misschien zoeken sommige mensen, met name daarom, naar een rustpunt in de vorm van een popconcert. Dat betekent echter nog niet dat de muziek dat zal gaan uitstralen, laat staan, dat de samenleving zich in die richting zal gaan ontwikkelen.

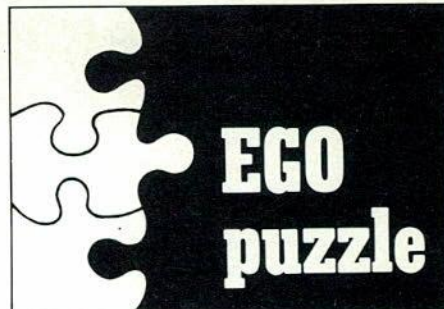
Ton: Bij Live-Aid, georganiseerd door Bob Geldof, stonden toch heel wat grote namen: U 2, Bowie, Sting, enz. Dat ging ook tegen het onrecht in de wereld, in dit geval tegen de hongersnood in Afrika. Het zou toch best kunnen dat de muziek zich weer wat meer met de maatschappij gaat bezighouden...

Marcel: Misschien dat groepen die voor heel veel publiek optreden toch wat kunnen overbrengen...

Wat was jullie gevoel toen jullie het stadion verlieten?

Marcel: Het gevoel iets beleefd te hebben. Een gevoel dat er overigens nog is. Ton: Je hebt pijn in je benen van het springen, pijn in je armen van het klappen, pijn in je nek van de meiden die je op je rug hebt gehad, maar toch een verrukkelijk gevoel. Echt een kick. Je hebt mensen die kicken op een stickie, ik op zo'n concert.

Wim Heij

De oplossing van de vergelijkingen in het vorige nummer (juli/augustus) luidde:

jajem = jenever
joviaal = gulhartig
kapitein = gezagvoerder
klapper = kokosnoot

Hieronder weer eens een raadsel waarin horizontaal en vertikaal vier maal dezelfde woorden dienen te worden ingevuld. De omschrijvingen luiden als volgt: 1 - raadsels; 2 - onderdaan van een matroos; 3 - equator; 4 - gezond maken.

1		2		3		4
2						
3						
4						

John Lennon

In de tijd dat Yoko Ono in verwachting was van hun zoon Sean schreef John Lennon zijn boek 'Luchtbespiegelingen', waarvan onlangs een Nederlandse vertaling op de markt verscheen.

Het boek is een kostelijke verzameling korte verhalen, songteksten, autobiografische notities, bizarre invallen en nijdige uithalen. In 'The ballad of John and Yoko' beschrijft hij zijn eerste ontmoeting met Yoko en de reacties in de Engelse pers („Een van 'onze jongens' laat zijn Angelsaksische huis en haard in de steek en gaat hokken met een godvergeten Jap"), het uiteenvallen van de Beatles, de beroemde 'Bed-in' voor de vrede in het Amsterdamse Hilton-hotel, zijn avonturen

"GIVE PEACE A CHANCE"

met de Amerikaanse politieke underground en zijn ruzies met de Britse en Amerikaanse autoriteiten.

Yoko Ono omschrijft Lennon in het nawoord als 'een spirituele, grappige en onverwoestbaar romantische geest met ook een ze-

kere hang naar het groteske'. Van dat groteske tot slot enkele voorbeelden: „Hij had ze alle vijf op een rijtje en alle twee in zijn broek"; „Hij zwoer een stille eed die niemand van ons kon horen" en „Ik heb al zes jaar mijn beste beentje voor je gespreid(-)". Heel plezierig (zeker voor de liefhebbers) is, dat het boek naast de Nederlandse ook de Engelse tekst bevat en dat de door Lennon zelf vervaardigde illustraties zijn opgenomen.

Dit boek onderstreept nog weer eens wat voor een unieke figuur John Lennon is geweest.

'Luchtbespiegelingen' door John Lennon is een uitgave van Het Spectrum te Utrecht. Prijs f 29,90.

W.H.

Vredesweek en vredeswerk

1979 zagen er tot voor kort somber uit.

Reagan's SDI

De president van de USA, Ronald Reagan, lanceerde in maart 1983 zijn Strategisch Defensie Initiatief (SDI, ook wel 'Star Wars' genoemd). Zijn bedoeling daarmee is om aan het begin van de komende eeuw over wapens te beschikken die met laser- of deeltjesbundels Russische ballistische raketten kunnen vernietigen, voordat kernbommen daarvan de Verenigde Staten hebben bereikt. Een peperduur plan dat inmiddels zowel de hemel in is geprezen, als tot voorbij de poorten van de hel is verdoemd. En velen vinden zich in de laatstgenoemde houding, omdat SDI niet anders is dan het voortzetten van de waanzin van de bewapening. Daardoor nam de politieke en militaire spanning niet alleen binnen de NAVO toe, maar ook tussen Rusland en Amerika. Rusland werd daardoor sterk in het defensief gedreven. Ook en vooral economisch. Want wil je als economisch gebrekkig lopend land (want dat doet Rusland) op zo'n SDI een 'goed' antwoord geven, dan kost je dat miljarden roebels.

En zo raakte het Pentagon in opwindings, vanwege een soort overwinningsroes, en het Kremlin, omdat de angst reëel werd deze stap in de wapenrace (financieel) niet meer te kunnen volgen. Als een overwinningsroes van de één en het angstzweet van de ander in vijandig tegenspel een rol gaan spelen, ontstaat er een levensgevaarlijke situatie. De één kan gaan slaan omdat hij denkt al gewonnen te hebben; de ander kan die aanvalsimpuls krijgen vanuit de positie van de kat die in het nauw zit en gekke sprongen gaat maken. En die gevaarlijke politieke situatie ontstond enkele jaren terug werkelijk.

Schrikbeelden

Maar, er speelde natuurlijk meer, waardoor men in beide politiek-militaire bolwerken het zweet in de handen kreeg in de afgelopen jaren. Enkele ontwikkelingen noem ik. Ook al leek de vredesbeweging in West en Oost op sterven na dood, Moskou, Washington, Bonn, Parijs, Londen, Rome, Brussel, Amsterdam en Den Haag hebben de massale vredesdemonstraties van enige jaren terug in hun eigen straten of elders, goed in zich opgenomen. En een videoband is gauw ingezet! Ze weten dat straten en pleinen snel te klein kunnen worden wanneer voor grote groepen mensen de morele verontwaardiging het wint van moedeloosheid. Steeds ligt, in de beleving van de politici, het monster van een machtige vredesbeweging op armlengte-afstand van het schrikbeeld van een grote financiële aderlating (het Westen door SDI) of het mogelijk economisch bankroet door nieuwe wapeninvesteringen (Rusland).

Maar in 1986 kwam er nog een nachtmerrie bij. Tsjernobyl spoot onverwacht de als vreedzaam bedoelde kernener-

Het is een goed gebruik om in september van elk jaar een vredesweek te organiseren. Zeven dagen per jaar spannen vredesorganisaties en individuele pacifisten zich (extra) in om het belang van een vreedzame samenleving voorop te stellen. Door conferenties, publicaties, acties e.a. worden zoveel mogelijk schijnwerpers op het vraagstuk van oorlog en vrede afgesteld. Hielp het? Zijn we ook maar één stap gevorderd in de richting van meer vrede en veiligheid?

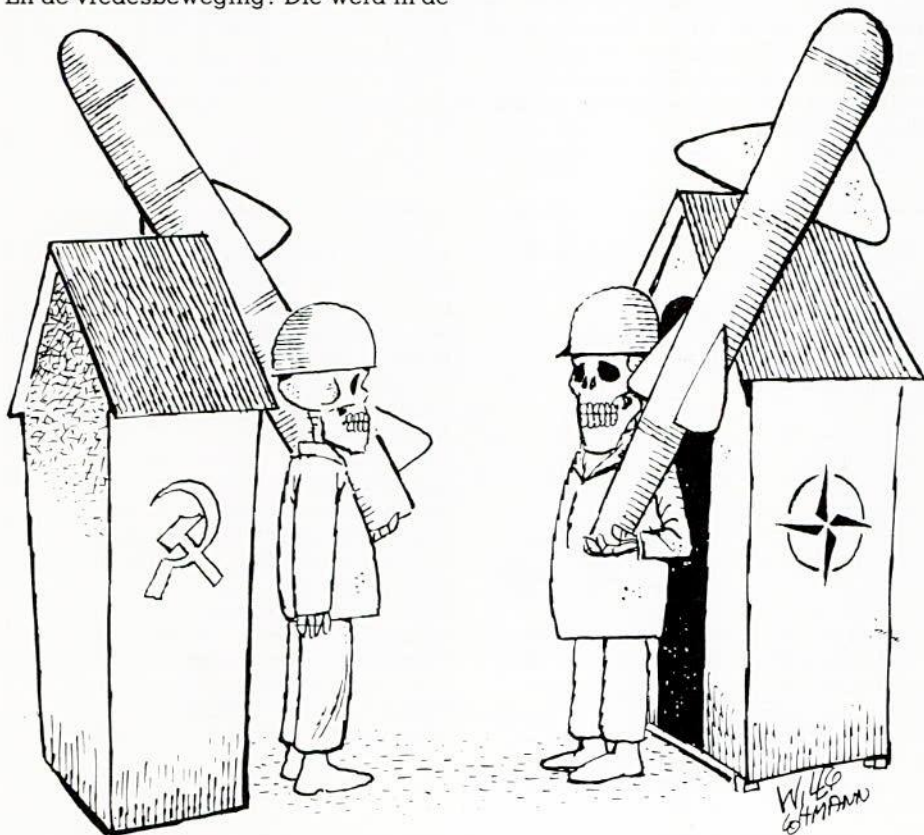
De afgelopen jaren zou je denken dat alle inspanningen voor niets waren. Zeker, het streven om een begin te maken met het wegwerken van die afschuwelijke kernbewapening liep vast op de onwil en domheid van de grote mogendheden, die elkaar en anderen al zo'n veertig jaar in gijzeling houden. De in 1979 genomen beslissing om 572 atoomraketten in West-Europa te plaatsen als tegenwicht voor de vele SS-20 soortgenoten van Russische makelij, werd al voor een deel uitgevoerd. Europa heeft nu van die moordende instrumenten. Zowel een deel van Rusland als een stukje van West-Europa kan nu, na een fatale druk op de knop, dood en verderf zaaien. Dat is de situatie.

Malaise of hoop?

En de vredesbeweging? Die werd in de

afgelopen jaren hondsmoe, zag haar strijd tegen de (kern-)bewapening alleen maar gedwarsboomd. En na het verloren gevecht tegen de plaatsing van de nucleaire raketten in Europa, leek ze haar inspiratie en vechtlust te hebben verloren. Malaise, interne conflicten, niet meer weten wat te willen, gingen de boventoon voeren.

En nu is er dan wéér zo'n vredesweek. Moeten we er wat mee? Kan er eigenlijk nog iets? Mijn antwoord is: om de donder wel! Want juist het jaar 1987 heeft voor het verder werken aan de vrede een bijzondere betekenis. Welke dan wel? Voor het eerst in vele jaren is er weer hoop, terwijl we dachten dat de voortgang van de kernwapenrace tussen Oost en West onstuitbaar, onverbidlijk was gebleken. De feiten na

gie de zuivere Russische lucht in. En de wind, de natuurkundige draagraket van de vrijgekomen radioactiviteit, bepaalde waar en hoeveel van dit onzichtbare gif mens, dier en milieu zou teisteren. Zo vielen in Tsjernobyl doden, moesten in Nederland de koeien op stal, werden in Lapland duizenden rendieren ten dode opgeschreven (want later afgemaakt) en wezen de autoriteiten in Wales de kudden schapen aan die bestemd waren voor de destructiebedrijven. Een kerncentrale blijkt een tijdbom te kunnen worden die afgaat zonder dat mensen de plaats (er zijn al zoveel van die centrales), het uur (van de overhitting) en de hoeveelheid en richting van de radioactieve uitstraling kunnen voorspellen, laat staan waterdicht voorkomen.

Gorbatsjov's voorstellen

En dan toch praten over hoop, zoals ik zoëven deed? Ja, ik vind van wel. Want juist door de genoemde ontwikkelingen, gevaren en angsten werden de policy-makers aan het denken gezet. Mensen zijn kennelijk niet helemaal met blindheid geslagen en soms voor rede vatbaar. Ook al was hier angst de belangrijkste adviseur, wat zou dat? En zo volgde er een hypernerveuze schaakmatch. Reagan had in 1983 zijn belangrijkste pion al verschoven. Partijleider Gorbatsjov verzette nú zijn stukken:

- in januari '86 stelt hij dat in fasen vóór het jaar 2000 alle kernwapenarsenalen de wereld uit kunnen;

- in oktober '86 (topconferentie te Reykjavik) dient hij het voorstel in om in Europa de kernwapens te verwijderen;
- op 28 februari '87 maakt hij deze plannen heel concreet: Europa en Rusland kunnen op korte termijn weer raketvrij worden, ook in Aziatisch Rusland. Hoewel aan dit laatste voetangels en klemmen blijken te zitten;
- na 28 februari worden ook de chemische en de omvang van de conventionele wapens wat hem betreft als bespreekbaar binnen de onderhandelingen beschouwd.

Deze voorstellen van Gorbatsjov boden vooral in het Westen een schouwspel van veel militair gekrakeel en politieke verwarring. Zou hij het echt menen? En wat moet er, als Amerika met Rusland tot een akkoord zou komen, van de veiligheid van Europa overblijven? Vooral Bonn bood lang weerstand. Het voelde zich het kwetsbaarst tegenover de Russische (conventionele) overmacht zo vlak over haar oostgrens.

Na veel vijven en zessen werd op 12 juni, opnieuw te Reykjavik, door de NAVO besloten om in elk geval de kernraketten met een dracht van meer dan 500 kilometer uit Europa te willen verwijderen. Dat betekende in principe de aanvaarding van de zgn. dubbele nuloptie: het wederzijds verwijderen van middellange afstandswapens met zowel langere dracht (1000 tot 5000 kilometer) als kortere dracht (500 tot 1000 kilometer).

En op 22 juli ging de Russische partijlei-

der ook op een laatste voorwaarde van het Westen in: hij verklaarde zich bereid ook de Russische kortere en middellange afstands-raketten uit Aziatisch Rusland terug te trekken. De enige voorwaarde die hij stelde was de verwijdering van de 72 'oude' Pershing IARaketten uit West-Duitsland.

We moeten nu afwachten of deze verregaande wederzijdse voorstellen tot dé nuclearisering realiteit zullen worden. Ik denk het wel.

Nieuwe kansen

Wat betekent het bovenstaande nu voor het vredeswerk en de vredesbeweging? Dat de ploegscharen uit het vet (moeten) worden gehaald. En dat deze nieuwe politiek-militaire situatie goed moet worden uitgebuit. Het belangrijkste daarbij is wel het ontstaan van een nieuw en realistisch vredeselan, dat er niet op uit is om vandaag alle winst binnen te halen. Werken aan vrede is leren omgaan met geduld, maar vooral met uithoudingsvermogen op langere termijn. Een situatie als de huidige wordt getypeerd door zware schokbewegingen in het sedert jaren verharde denken over de nucleaire bewapening. Dat is uniek.

De mogelijkheden op een stap naar ontwapening op de lange marsroute naar vrede, dienen zich nu aan. De vredesbeweging van Christelijke, humanistische en andere origine dient nu positief waakzaam te zijn. Vuistregels voor hoe dat moet hoeven niet gegeven te worden. Binnen de vredesbeweging zelf is voldoende ervaringskennis, organisatietalent en strategisch vernuft voorhanden vanuit het jarenlang hakken met de vredesbijl. Waar het vooral om zal gaan is om al die beschikbare mensen en vaardigheden opnieuw te motiveren tot een actiebereidheid die bij de huidige mogelijkheden past. Zo niet, dan wordt een bijzondere kans gemist. Daarom is ook een vredesweek, juist nu, een middel om zich op deze nieuwe, hoopgevende politieke situatie te bezinnen. Maar dan een bezinning die leidt tot handelen, waarvoor wij ons nu en later niet hoeven te generen. En met 'wij' bedoel ik dan al diegenen in Oost en West die een (kern-)wapenvrije wereld als einddoel in gedachten houden. En daar stap voor stap naar toe willen werken.

Joos Sinke

N.B. Wie geïnteresseerd is in (nog) nadere kennisname van 'problemen met (kern-)bewapening' verwijs ik naar het septembernummer van Rekenschap – humanistisch tijdschrift voor wetenschap en cultuur. Hierin o.m. een uitvoerig interview met de schrijvers van De Nucleaire Erfenis (De Ruiter en Van der Sijde), een artikel van Leon Wecke over vijandbeelden, van Reinier van de Vrie over gewetensbezwaarde dienstplichtigen en een artikel (Deleu en Sinke) over humanistische antwoorden op (kern-)wapening. Prijs f 10,- te storten op giro 582293 t.n.v. Stichting Socrates onder vermelding van 'Rekenschap, september 1987'.

Ons voedsel raakt verslaafd aan bestrijdingsmiddelen

„Dat is ongezond voor mij en het milieu“

„De gemiddelde landbouwer wil van een krom beekje een rechte sloot maken. Een boom die in de weg staat, moet omgekapd worden. Als er onkruid staat, moet dat doodgespoten worden en als er dan toevallig wilde orchideeën tussen staan, dan is dat jammer. Alles moet zo efficiënt, de wals gaat er als het ware over. In de biologisch-dynamische landbouw probeer ik rekening te houden met de belangen van de natuur.“

Aldus Jaap Holwerda, die een bedrijfje van 3 hectare groot heeft, vlak bij 't Harde. Dit voorjaar werden zijn woorden nog eens benadrukt door een kleine natuurramp in Limburg. Daar hebben boeren via een ruilverkaveling alles uit de natuur weggehaald wat hen in de weg stond. Het gevolg is nu dat er regelmatig grote stukken landbouwgrond wegspoelen en in huizen beneden in het dal terecht komen. Erosie heet dat, en dat komt dus niet alleen voor in ontwikkelingslanden. EGO-redacteur Wim Reinders reisde naar 't Harde, waar Jaap Holwerda kruiden teelt op een milieubewuste manier.

Wat voor soort kruiden telen jullie?

Jaap: Aromatische kruiden, zoals die in de keuken voor het eten worden gebruikt: tijm, majoraan, dille, basilicum. Ook pepermunt om thee van te maken. Naast de keukenkruiden bestaan er medicinale kruiden die voor geneesmiddelen worden gebruikt. Die verbouwen wij hier niet. Wel verbouwen we er nog wat groenten bij.

Wat voor opleiding heb je gedaan?

De hogere landbouwschool. Eerst wilde ik de veeteelt in. Maar als je daar zelfstandig in aan de slag wilt, heb je erg veel kapitaal nodig. In de tuinbouw heb je meer mogelijkheden om klein te beginnen. Gaandeweg ben ik er nu ook zo aan verslingerd geraakt, dat ik niet meer andersom zou willen.

Met z'n hoevelen werken jullie in het bedrijf?

We wonen hier met z'n vieren, maar het

grootste deel van het werk doe ik alleen. 's Zomers red ik dat niet en dan springen mijn huisgenoten bij; soms ook mensen uit de buurt.

Hoe zijn jullie hier begonnen met de kruidenteelt?

We zijn op de gangbare manier begonnen. Dat betekent: met kunstmest en met chemische bestrijdingsmiddelen. Maar ik had er een ontzettende hekel aan om daarmee te werken, omdat ik wist dat het schadelijk was voor mezelf en het milieu. Je vernietigt meteen ook veel levende organismen in de bodem die nuttig zijn. Al die diertjes vreten niet alleen de boel maar op; kijk maar naar ons eigen lichaam. Wij hebben miljoenen bacteriën in ons lijf. Vele helpen juist om ziektes te voorkomen.

Na 5 jaar verboden

Waarom zijn die chemische bestrij-

dingsmiddelen schadelijk voor jezelf? Op een gegeven ogenblik worden stoffen waar je mee werkt uit de handel genomen omdat ze de gezondheid schaden of soms zelfs kankerverwekkend zijn. Als zo'n middel 5-10 jaar in gebruik is, komt men daar achter en dan wordt het verboden. Dan hebben mensen daar al die tijd mee gewerkt en er giftige deeltjes van binnen gekregen. Dat gebeurt met bestrijdingsmiddelen tegen insecten (insecticiden), tegen onkruid (herbiciden) en tegen schimmels (fungiciden). Grondontsmettingsmiddelen zijn ook populair, maar die gebruikte ik niet. Die worden vooral gebruikt als er weinig verschillende gewassen op steeds dezelfde grond worden verbouwd.

Waarom zijn die chemische bestrijdingsmiddelen slecht?

Allereerst is het dus niet gezond. En op langere termijn worden de mogelijkheden van de bodem steeds minder. Bepaalde gewassen doen het dan slechter en er zijn steeds meer chemische lapmiddelen – zoals ik ze noem – nodig om hetzelfde resultaat te bereiken. De gewassen raken er als het ware aan verslaafd.

Hoe lost men dat op?

Na een aantal jaren werkt het middel niet meer en dan moet er een ander worden gevonden. Of er moet een ander ras van het gewas gemaakt worden dat beter tegen die ziekte kan. Dat is een betere methode.

Maar je bent er nooit klaar mee. Er moet steeds weer iets anders en iets beters komen. Het is een soort spiraal: je hebt steeds meer middelen nodig om het gewas gezond te houden en de productie hoog. En dat is ongezond voor mij en voor het milieu.

Het kan anders

Had je dat snel door, want je werkt hier nog maar vier jaar?

Ik wist het al lang, maar ik had nog niet door hoe ik het zelf anders zou kunnen doen. En dan ook nog zo, dat er genoeg brood op de plank staat. Op een klein stukje grond ben ik begonnen biologisch-dynamisch te werken om uit te proberen hoe het zou gaan. Dat kleine stukje is steeds groter geworden.

Hoe behandel je de grond en de gewassen nu?

Ik gebruik stalmest in plaats van kunstmest. Het onkruid wieden met de hand kost erg veel tijd, maar er zijn ook andere methoden, die minder tijd kosten. Dat doe ik nu met een onkruidbrander achter de trekker. Die brandt het onkruid dood, vlak voordat het gewas boven komt. Dan heeft het gewas een redelijke schone grond. Als het dan flink boven de grond staat, kan ik er met de schoffelmachine en de onkruid-eg doorheen. Met de machine doe je vier rijen tegelijk, met de hand maar één. Deze methode is minder ingrijpend voor het milieu, echt milieuvriendelijk.

De bodem wordt zaaiklaar gemaakt

Waarom ben je juist overgestapt op de biologisch-dynamische methode?

Biologisch wil zeggen dat je geen chemische stoffen of kunstmest gebruikt. Daar sta ik helemaal achter. Het dynamische houdt in dat je bepaalde dingen aan de grond toevoegt. Dat moet ook wel, want door steeds andere gewassen wordt de grond minder vruchtbaar. Dus strooi ik mest op het land. Maar eerst bewerk ik die mest met bepaalde kruiden tot compost. Dat is dus bewerkelijker dan kunstmest. Die koop je kant en klaar en strooi je meteen over het land uit. Maar de voedingsmiddelen in de natuurlijke mest komen geleidelijk aan ter beschikking van de planten.

Wordt het teveel voor de planten, als ze alles in één keer krijgen?

Ja, dan zouden ze een korte en heftige groei hebben. Dan groeit de plant buiten z'n proporties en wordt daardoor gemakkelijker ziek. Dat gebeurt bij kunstmest veel, vooral met stikstof.

Hoe houd je schade door insecten tegen zonder chemische middelen?

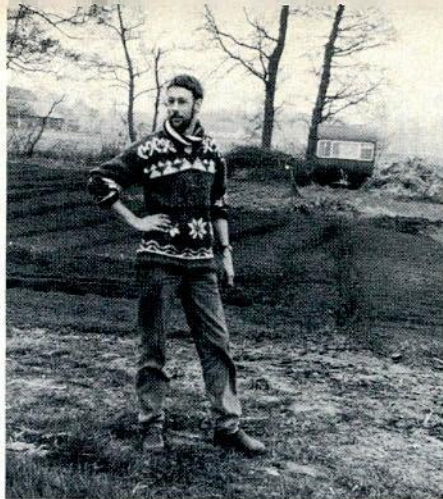
Er is wel een enkel middel op natuurlijk basis, maar dat bestrijdt lang niet alle insecten. Als het bar is, kun je gewassen afdekken met heel fijn gaas, zodat de insecten er niet bij kunnen komen. Denk maar aan de rupsen bij kool. Als je de planten meteen onder gaas zet, kunnen de vlinders hun eitjes er niet in kwijt en komen er ook geen rupsen op.

Pas jij dit soort middel veel toe?

In de kruidenteelt hebben we het gemakkelijker dan in de groenteteelt. We hebben bij de kruiden minder last van ziektes en insecten.

Volop werk

Heb je het hele jaar door veel te doen?

Jaap Holwerda voor z'n pas bewerkte grond

Eind mei beginnen we al te oogsten, want dan is de bieslook klaar. Vanaf dat moment gaat het oogsten regelmatig door tot eind september. De prei wordt oktober, november geoogst en in de wintermaanden moeten de machines weer in orde worden gemaakt. Er moet ook nog een schuur worden gebouwd, dus er is volop werk.

Laat je ook nog dingen doen, omdat je niet ruim in de machines zit?

Ja, de loonwerker rijdt de mest uit en komt de grond ook ploegen. Dat wil ik later zelf doen; de aanschaf van die machines haal ik er wel uit. Het voordeel is dan dat ik het werk op het goede ogenblik kan doen. Een loonwerker moet op het juiste moment natuurlijk overal tegelijk zijn. Maar dan moet er eerst meer geld binnen komen.

Kun je nu rondkomen van je inkomsten?

Het gaat er steeds meer op lijken dat het kan, maar het duurt wel jaren voordat de zaak goed op poten staat. Elk jaar worden de inkomsten beter.

Waar gaan jullie produkten heen?

Naar een groothandel van biologisch-

dynamische produkten in Alkmaar. Ze komen het halen of ik breng het naar een collega in de buurt. De prijs die we voor de kruiden krijgen, wordt van tevoren afgesproken. Aan het eind van het jaar wordt bekeken of die redelijk is geweest. We kijken of de prijs naar beneden kan door efficiënter te werken. En als wij de prijs achteraf te laag vinden, overleggen we of er iets bij kan. Daar is altijd over te praten.

Als ik hier om me heen kijk, zie ik niet veel luxe bij jullie. Is dat normaal bij mensen in de biologisch-dynamische landbouw?

Ik heb ook graag wat meer luxe, maar aan de andere kant heb ik er ook wat voor over om iets van de grond te krijgen. Iets dat aansluit bij m'n idealen. Daardoor is het niet zo moeilijk om me wat luxe te ontfangen. Ik kan wel zonder.

Belang van de natuur

Als laatste, misschien overbodige vraag: hoe kijk jij als tuinder tegen de natuur aan?

Ik heb een stage gedaan bij het Rijksinstituut voor Natuurbeheer en dan zit je helemaal aan de andere kant van de gangbare landbouw. Toen merkte ik dat de ontwikkelingen in de land- en tuinbouw vaak indruisen tegen een goed natuurbeheer. De landbouwer wil van een krom beekje een rechte sloot maken; een boom die in de weg staat, moet omgekapt worden. Als er onkruid staat, spuit je dat dood en als er dan toevallig wilde orchideeën tussen staan, dan is dat jammer.

Alles moet zo efficiënt, de wals gaat er als het ware over. In de biologisch-dynamische landbouw probeer ik rekening te houden met de belangen van de natuur.

Wim Reinders

Raadslieden - waar en wie

Bureau

Harderwijk
't Harde
Schaarsbergen
Den Haag
Utrecht
Seedorf (BRD)
Nijmegen
Seedorf (BRD)
Assen
Steenwijk
Breda
Arnhem
Oirschot
Hesepe (BRD)
Oirschot
Den Helder/Amsterdam
Amersfoort
Blomberg (BRD)
Harderwijk
Amsterdam

Naam

R. O. (Ronald) Battes
L. J. H. (Lex) Beekers
E. Y. (Ellen) Bremer
K. (Klaazien) van Brandwijk-Wiltjer
M. (Metske) Dekkinga
J. (Jan) Duijnhouwer
J. J. H. (Hans) Floris
R. P. (Rob) Geene
W. (Wim) Reinders
W. H. (Wim) Heij
C. H. (Kees) v. d. Hilst
C. C. (Tineke) Hundling
S. P. J. (Stef) Kessels
F. G. (Frits) v. d. Kolk
B. J. T. (Ben) v. d. Linden
L. A. (Anuscka) de Man
B. M. (Beernoud) Moojen
J. G. J. (Jan) Nauts
K. S. (Kees) Roza
H. (Hans) Schonk

Telefoon kantoor

03410-23911, tst. 2532
05255-2727, tst. 2087
085-532774
070-166424/166425
030-910266, tst. 243
09-4942814011, tst. 348
080-228200, tst. 145
09-4942814011, tst. 243
05920-58499
05210-15422, tst. 2643
076-273341
085-457311, tst. 2123
040-352913
09-4954613071, tst. 334
040-352913
020-5551251
033-638622, tst. 4221
09-4952357600, tst. 259
03410-23911, tst. 2532
020-5551251

Telefoon huis

03417-56628
077-662133
08308-1867
03480-14787
033-803142
09-494284647
04132-66346
09-4942812470
05920-53015
05210-13657
013-676578
020-717992
04760-74188
09-4925651292
04920-28423
072-338627
035-234907
09-4952356621
020-323785
075-178421

Hoofdraadsman

Stafradsman

Coornherthuis

(vormingswerker)
(vormingswerker)
(raadsman)
(raadsman/direkteur)

J. F. (Joos) Sinke

F. (Frank) Spoelstra

J. (Jacques) v. d. Blink

J. (Jan) den Boer

J. J. (Jaap) Geuze

A. H. T. (Ad) Hornis

03404-14436

03404-14436

03404-14060

03404-14060

03404-14060

03404-14060

-

-

-

-

01686-2212

030-937808

Jongeren in de jaren tachtig

Snelle sportschoenen en stoere shirtjes van het merk La Coste, slordige spijkerbroeken en haar in de vorm van hanekammen. De Nederlandse jongerencultuur biedt een veelzijdig en kleurrijk beeld. Wat gaat er achter dit uiterlijk vertoon schuil? Zijn jongeren nog steeds de voorlopers in maatschappelijke vernieuwingen of willen zij alleen maar een leuk leven-tje? Humbug probeert op deze vragen een antwoord te geven in onderstaand artikel. Over jongerencultuur, lifestyle en levensbeschouwing.

De Nederlandse jeugd is in de laatste tien jaar al heel wat keren onderwerp van onderzoek geweest. Soms wordt dit soort onderzoek ingegeven door de belangstelling van de vraag waar het met de normen en waarden naar toe gaat, andere keren blijken grote firma's de opdrachtgevers en is men vooral geïnteresseerd in de ontwikkeling van consumptiepatronen. Jongeren zijn immers voor een aantal ondernemingen interessant als afnemers van artikelen.

Onderzoek

Vrijwel steeds komt uit de onderzoeken naar voren dat er sprake is van een groeiend conservatisme. Van de bevolgenheid van grote groepen jongeren in de jaren zestig lijkt niet veel meer over. In het tijdschrift 'Jeugd en Samenleving' (nov. '83) werd op basis van diverse onderzoeken de volgende conclusie getrokken. „Een groeiend conservatisme, een redelijke mate van tevredenheid die sterk is gekoppeld aan materiële bezittingen en een vleugje vrijblijvende betrokkenheid lijken typerend voor het grootste deel van de huidige jeugd.“ Een jaar eerder publiceerde hetzelfde tijdschrift de resultaten van een studie waaruit bleek dat extreem-rechtse opvattingen zich op brede schaal hadden verspreid onder middelbare scholieren.

Het laatste grote onderzoek naar de opvattingen en gedragingen van Nederlandse jongeren is 'Jeugd '87; lifestyle van jongeren' uitgevoerd door het marketing-bureau Interview.

Het gaat hier om jongeren tussen de 12 en 24 jaar. Daarvan zijn er in Nederland zo'n 3,2 miljoen. 1021 jongeren werden geïnterviewd, zodat er sprake is van een representatieve steekproef.

De onderzoekers kwamen tot een indeling van de jongeren in vijf waardentypen: het burgerlijk type (39%), het maatschappij-kritische type (15%), het ik-gerichte type (15%), het autonome type (30%) en het carrière/consumptie-gerichte type jongeren (15%). Sommige jongeren vallen in meerdere categorieën.

Nu zegt deze indeling natuurlijk nog

weinig wanneer zij niet wat nader wordt ingevuld. Ik geef daarom de omschrijvingen uit het rapport hieronder even kort weer.

Vijf typen

Het *burgerlijke type* jongeren is sterk geporteerd voor trouwen, kinderen krijgen een een gelukkig gezinsleven. Ze zijn tegen samenwonen en menen dat er werk genoeg is in Nederland, als je er maar naar zoekt.

Het *maatschappij-kritische type* wil zich inzetten voor het verdelen van de macht, het nivelleren van inkomsten en voortgaande democratisering en inspraak.

Het *ik-gerichte type* richt zich op persoonlijke ontplooiing, aandacht voor zichzelf, het meemaken van nieuwe dingen en genieten van sex. Het wil zich inzetten voor de gelijkheid van mannen en vrouwen.

Autonome jongeren vinden het belangrijk dat ze zelf kunnen uitmaken wat mag en niet mag, dat ze niet aan regels gebonden zijn en dat ze zelf een leuk leven-tje hebben. Ze denken zo min mogelijk aan de toekomst en zijn niet geneigd om te gaan stemmen.

De *carrière/consumptiegerichte jongeren* tenslotte, koppelen de wenselijkheid van carrière maken aan het hebben van een luxe leven-tje. Ze zijn sterk voor het verruimen van de seksuele normen.

Niets nieuws onder de zon, zullen sommigen beweren, vijftien jaar geleden was het niet anders. Ik geloof niet dat dat waar is. Of de jongeren van nu over het geheel genomen conservatiever zijn dan de vorige generatie jongeren is moeilijk te beantwoorden, maar ik durf wel de volgende stelling aan: **In de jaren zestig waren jongeren de voorlopers van de maatschappelijke vernieuwing, nu zijn zij trendsetters op het gebied van kleding, muziek en consumptiepatronen!**

We zijn daarmee beland op het terrein van de *jongerencultuur*, de wegen waarlangs jongeren zichzelf een identi-

teit verschaffen en op eigen wijze zin en vorm geven aan het bestaan. Kleding speelt daarin een belangrijke rol, maar het gaat ook om zaken als woon- en relatievormen. Om duidelijk te maken waarom de huidige jongerencultuur niet meer die maatschappij-kritische rol vervult die zij voorheen gehad heeft, maak ik even een stapje terug in de tijd.

Burgerlijke moraal

Pas na de Tweede Wereldoorlog is er sprake van het ontstaan van een aparte jongerencultuur. Naarmate het onderwijs zich verder uitbreidde en jongeren over meer eigen geld gingen beschikken, konden zij meer en meer een eigen levensstijl gaan ontwikkelen: eigen omgangsvormen, eigen vrijetijdsactiviteiten, een eigen stijl van kleding en haardracht. In de jaren zestig was die nieuwe 'levensstijl' nauw verbonden met het verlangen een eigen identiteit te ontwikkelen en zich af te zetten tegen de heersende burgerlijke moraal. In die moraal speelden vooral de volgende elementen een belangrijke rol:

- de trouw aan het gezag van kerk en overheid,
- het gezin als harmonieuze hoeksteen,
- hard werken als deugd.

De nieuwe jongerencultuur stelde daar de waarden vrijheid, democratie, 'plezier' en vernieuwing tegenover. Het was natuurlijk niet zo dat alle jongeren in dezelfde mate en op dezelfde wijze dragers waren van deze nieuwe opvattingen. Sommige jongeren verbonden de nieuwe waarden met de strijd voor een betere maatschappij (Provo, Vietnambeweging), anderen keerden zich juist van die harde maatschappij af en probeerden voor zichzelf een eigen wereldje te scheppen (hippies). Weer anderen moesten niet veel van de vernieuwing hebben of hielden star vast aan de traditionele waarden.

Maar het staat buiten kijf dat de jongerencultuur er in belangrijke mate toe heeft bijgedragen dat allerlei nieuwe opvattingen zich in de maatschappij konden verbreiden en dat zich allerlei nieuwe vormen konden ontwikkelen. Om wat voorbeelden te geven: Tal van organisaties en instellingen werden gedemocratiseerd. De verhouding tussen ouders en opvoeders, leraren en leerlingen werd minder autoritair. Naast het gezin ontstonden nieuwe woon- en relatievormen. 'Vrije tijd' werd

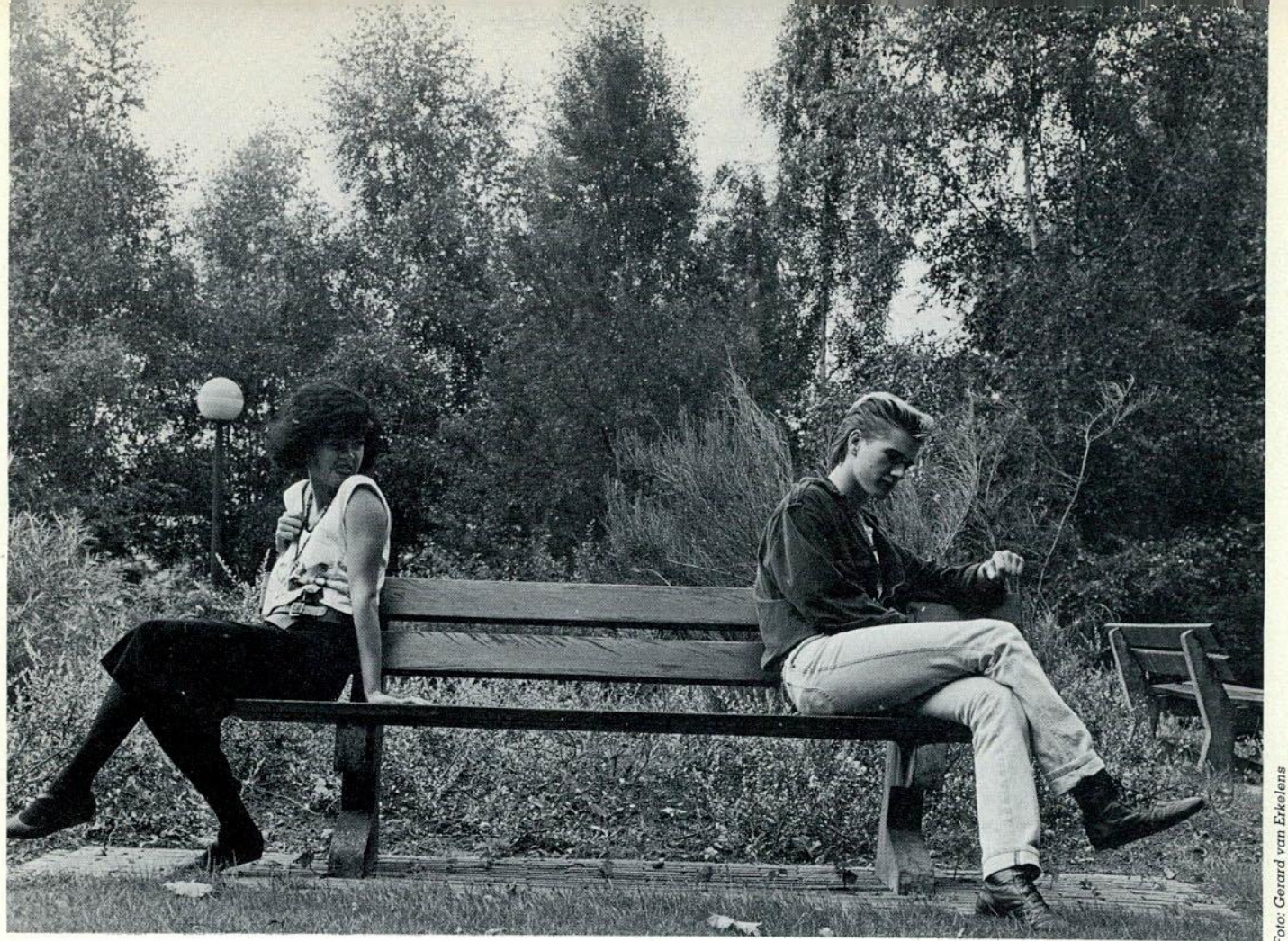

Foto: Gerard van Erkelens

een steeds belangrijker element in het dagelijks bestaan. En last but not least: de kerk verloor haar greep op het doen en laten van de mensen.

Pessimisme

Dat de huidige jongerencultuur niet meer die vernieuwende rol vervult ligt m.i. niet zozeer aan het vermeende conservatisme van de jeugd, maar veel meer aan de maatschappelijke omstandigheden.

Op de eerste plaats is de maatschappij zo pluriform geworden dat er niet langer sprake is van één dominante burgerlijke cultuur, waartegen je je gemakkelijk zou kunnen afzetten.

Op de tweede plaats is het gegeven dat jongeren er een eigen stijl op na houden al veel meer een geaccepteerde zaak. Was twintig jaar geleden alleen al het aanschouwen van een jongen met lang haar voor veel ouderen shockerend, in de jaren tachtig moeten jongeren naar stenen grijpen of tot vandalisme overgaan voordat zij tot de orde geroepen worden.

Op de derde plaats kan hoe langer hoe minder van de jongerencultuur gesproken worden, aangezien er een grote variëteit in stijlen is ontstaan. De pluriformiteit van de maatschappij weerspiegelt zich in de pluriformiteit van de jongerencultuur.

Op de vierde plaats biedt een tijd van economische neergang weinig ruimte voor vernieuwingen. Veranderingen

kosten nu eenmaal vaak geld.

Tot slot speelt ook nog een rol dat het geloof in de mogelijkheid dingen te veranderen tanende is. Het pessimisme over de vooruitzichten met betrekking tot kernenergie, milieuverontreiniging en de honger in de wereld, kwam zeer sterk aan het licht in het genoemde onderzoek 'Jeugd '87'. Voor zover er al iets zal veranderen zal dat naar de mening van veel jongeren meer het gevolg zijn van pop-manifestaties als 'Live-Aid' dan van de inzet van politici.

Wie mocht denken dat dit pessimisme zich bij veel jongeren uit in doemdenken, vergist zich. In het voorwoord bij het onderzoeksrapport stelt een van de onderzoekers opgelucht vast, dat slechts 3% van de jongeren het eens bleek met de volgende uitspraak: „Waanzin, het hele leven is waanzin“. Overigens staat verderop te lezen dat 9% van de jongeren denkt dat de wereld in 2035 niet meer bestaat.

Levensbeschouwing

Als je de jongerencultuur, zoals die zich in de openbare sfeer manifesteert (op straat, op scholen, in disco's) bekijkt, krijg je wel eens de indruk dat het om puur uiterlijk vertoon gaat, waaraan een echte inhoud ontbreekt. In werkelijkheid echter hebben we hier te maken met uiterlijke symbolen die wel degelijk een betekenis hebben. Of het nu om een snelle surfplank, een slordige spijkerbroek of een sobere inrichting van

een huiskamer gaat, voorwerpen spelen een belangrijke rol bij het bepalen van je eigen identiteit of die van een ander.

In de moderne leefstijlen van de meeste jongeren hebben god en kerk nauwelijks een plaats. Daarmee hebben ze in zekere zin een humanistische ondergrond. Het doel van het leven wordt in het aardse bestaan, in het hier en nu gezocht.

Wat er echter aan ontbreekt is een antwoord op 'eeuwige' vragen als: hoe verhouden zelfbeschikkingsrecht en verbondenheid zich tot elkaar, waar liggen de grenzen van de menselijke vrijheid en wat moeten wij aan met het menselijk lijden?

Op die vragen kan niet 'lifestyle' maar enkel een levensbeschouwing een bevredigend antwoord geven.

Hans Vertegaal

(Verkort overgenomen uit *Humbug*, juni '87, kwartaalblad van de Jonge Humanisten in het Human. Verbond. Op aanvraag gratis verkrijgbaar: Postbus 114, 3500 AC Utrecht, tel. 030-318145.)

**Reclameborden
katholicisme al
weer weggehaald**

Zó gek is die Gijssen nu toch ook weer niet.

Project X – Top secret

Misbruik van dieren aan de kaak gesteld

De jonge Amerikaanse acteur Matthew Broderick had maar een paar films nodig om zich veilig te nestelen in Hollywood. Sinds 'Wargames', 'Ladyhawke' en vooral 'Ferris Bueller's day off' heeft hij niet te klagen over gebrek aan werk. Eerder over gebrek aan vrije tijd waarschijnlijk. Broderick heeft een aardig, onbedorven image en hij blijkt dan ook uitstekend te passen in de rol die hij speelt in 'Project X – Top secret'.

Broderick speelt in deze film de rol van de jonge Jimmy Garrett, die bezig is aan een opleiding tot luchtmacht-piloot. Maar hoe gaat dat: je bent jong en je wilt wat. Jimmy heeft een joy-vluchtje gemaakt met een van de toestellen van de basis waar hij in opleiding is, om indruk te maken op een meisje. Dat komt hem duur te staan: hij wordt tijdelijk ondergebracht op een andere afdeling.

Hij blijkt terecht te komen bij een geheim opleidingscentrum van de luchtmacht, waar men apen opleidt om een vluchtsimulator te bedienen. De dieren blijken bijzonder slim en leergierig en de trainers hebben duidelijk plezier in hun werk. Ook Jimmy, die eerst nogal angeslagen was doordat hij geschorst werd, gaat z'n nieuwe functie met heel andere ogen bekijken, wanneer zijn pu-

pil, de aanhankelijke chimpansee Virgil, z'n lange, harige armen om Jimmy's hals legt.

Jimmy weet niet, dat Virgil afkomstig is van een universiteit, waar een jonge biologe jaren met hem heeft geoefend in communicatie. Pas wanneer Jimmy op de televisie iemand ziet die in doven-taal spreekt, realiseert hij zich dat zijn eigen Virgil ook regelmatig gebaren maakt. Als Jimmy via die gebaren met Virgil tot een duidelijk contact komt, raakt hij geïnteresseerd in het dier. Tegelijkertijd begint het tot hem door te dringen, dat de apen die hele kostbare training krijgen om als proefkonijn te dienen: de dieren worden, wanneer ze de vluchtsimulator bedienen, blootgesteld aan een zeer hoge dosis radio-actieve straling. Omdat apen de mens het dichtst benaderen kunnen de geleerden

aan de hand van de fysieke reactie van de proefdieren zien, hoe lang een vlieger het eventueel uit zal houden nadat hij met straling in aanraking is geweest.

Als Jimmy tot zijn afgrijzen geheel onwetend getuige is geweest van de 'executie' van de oude, lieve aap Blauwbaard, komt alles in hem in opstand. Hij spoort de vrouw op die Virgil heeft getraind en brengt haar op de hoogte van het feit dat hun beschermeling in gevaar is.

Vanaf dat moment verliest de film als documentaire z'n geloofwaardigheid (in grote lijnen is het verhaal gebaseerd op feiten), maar hij wordt er niet minder boeiend om. Jimmy en Teri, de biologe, ontwerpen een ontsnapingsplan, de apen komen uit zichzelf in opstand doordat ze ook voelen dat er een ramp boven hun kop hangt en de legertop staat wat je noemt voor aap, als een demonstratie in het honderd loopt doordat Jimmy de proef met Virgil als proefkonijn, weet te saboteren. Uiteindelijk ontsnappen de apen met een vliegtuigje dat ze kunnen besturen doordat ze dat in hun training hebben geleerd. De hoge heren van defensie besluiten om de kwestie niet aan de grote klok te hangen uit angst voor de publieke opinie met betrekking tot dierproeven en Jimmy kan zijn opleiding tot vlieger vervolgen, terwijl hij tevens iets moois heeft opgebouwd met de jonge biologe. De apen blijken zich na hun geslaagde vlucht weer in de jungle te hebben teruggetrokken.

Het sympathieke aan deze film is het feit dat de makers zo duidelijk stelling nemen tegen proefprojecten als dit geheime project X. Dat heb ik altijd de kracht gevonden van Amerikaanse films: de eerlijke manier waarop misstanden op allerlei gebied aan de kaak worden gesteld, zeker als het om zulk gevoelig materiaal als overheidsmissers gaat.

Matthew Broderick is een heel innemende Jimmy en hij wordt geassisteerd door een zeer betrokken Helen Hunt als Teri. Zij speelde eerder de dochter van Kathleen Turner in 'Peggy Sue got married' van Coppola. Een niet te verwaarlozen aandeel in het geheel hebben de apen, die zo vermakelijk en tegelijk aangrijpend 'spelen' dat je de verontwaardiging van de hoofdpersonen omtrent het lot van deze dieren uitstekend kunt voorstellen. Regie was van Jonathan Kaplan.

Leo van Opzeeland

Luchtmachtpiloot Jimmy Garrett (Matthew Broderick) traint de chimpansee Virgil.

film in 't kort

Salvador

Nog voor z'n bejubelde film 'Platoon' maakte regisseur Oliver Stone de film 'Salvador', die nog meer indruk op me maakte. 'Salvador' speelt aan het begin van de jaren tachtig. Richard Boyle is een oorlogsverslaggever, die in alle opzichten in de knoei zit. Hij besluit met een vriend naar El Salvador te reizen om daar de gebeurtenissen te verslaan. Aan de hand van wat Boyle meemaakt krijg je als kijker een beetje inzicht in de afgrijselijke situatie in dat land en in de rol die Amerika daar speelde. James

James Woods (l.) en John Savage (r.) in 'Salvador'

Woods speelt de rol van de niet bijster sympathieke Richard Boyle zo knap, dat hij er zonder enige twijfel de Oscar voor had moeten krijgen waarvoor hij stond genomineerd.

'Salvador' kun je op één lijn stellen met films als 'Die Fälschung' van Schlöndorff, 'Missing' van Costa Gavras, 'The killing fields' van Joffe of 'Under fire' van Sportiswoode. Gedramatiseerde documentaires, extra boeiend doordat ze over heel recente geschiedenis gaan, die we allemaal van de journaals kennen. Zodra dergelijke situaties worden gegroepeerd rond één hoofdpersoon met wie je je als kijker kunt identificeren, gaan de feiten opeens leven en springen ze je naar de keel. En dat is precies de bedoeling van de makers.

Let's get Harry

Een lekkere, goedgemaakte actiefilm naar beproefd Amerikaans recept is 'Let's get Harry'. Een jonge ingenieur wordt in een Middenamerikaans land ontvoerd, samen met een Amerikaanse overheidsfunctionaris. Als de broer en de twee boezemvrienden van de jongen dat onheilsbericht krijgen, besluiten ze dat ze iets willen doen. Ze recruteren de

plaatselijke tweedehands autohandelaar om de zaak te sponsoren. Die is graag bereid, mits hij zelf mee mag doen. Via een advertentie komen ze dan nog in contact met een door de wol geverfde vechtjas, ene Shrike. Ze vliegen naar het land waar de ingenieur, Harry, wordt vastgehouden en stuiten op een geduchte tegenstander, een drugskoning die niet met zich laat spotten. Natuurlijk lukt het ze na veel vijven en zessen en na het overwinnen van de meest onwaarschijnlijke gevaren om Harry te bevrijden, al sneuvelen daarbij wel een paar leden van het onverschrokken groepje, waaronder Shrike. Nationalisme druipet aan alle kanten

Robert Duvall in 'Let's get Harry'

van dit verhaal af, maar desondanks is de film de moeite waard, voornamelijk door de superieure acteerprestaties van Robert Duvall als Shrike en Gary Busey als de autohandelaar. Een Oscar voor de beste mannelijke bijrol mag van mij naar Busey gaan. De regie was van Alan Smithee.

Radio days

Geen Oscar, maar een standbeeld van puur goud verdient Woody Allen voor zijn nieuwe film 'Radio days'. Woody heeft de bloeitijd van de radio nog helemaal meegemaakt en doordat hij een gevoelig, ontvankelijk kind was, heeft dit medium een onuitwisbare indruk bij hem achtergelaten. Aan de hand van de belevenissen van de jonge roodharige Joe, die met zijn ouders, ooms en tantes genoeglijk in een te klein huis woont, zien we welke invloed de radio had in de levens van al die verschillende mensen. Joe zelf zwijmelt voor de Gemaskeerde wreker en hij haalt zich zelfs een keer de woede van de Rabbi op de hals, door collectegeld te spenderen aan een boekje over zijn held. Zijn tante Bea doet mee aan een radiokwis en wint de

Wallace Shawn, Mia Farrow en Tony Roberts in 'Radio Days'

hoofdprijs. Een andere keer wordt ze 's avonds in een auto achtergelaten, nadat haar minnaar een verontrustend radiobericht heeft gehoord: er zijn Marsmannen geland! Hiermee verwijst Allen naar de hoorspelstunt van de toen 23-jarige Orson Welles (de film speelt vlak voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog), waardoor heel Amerika werkelijk dacht dat er wezens van een andere planeet waren geland. De kleine Joe vertelt ook over het sigarettenmeisje Sally White, die carrière maakt bij de radio met een eigen vragen-uurtje. De rollen zijn natuurlijk weer optimaal bezet. Mia Farrow, die nooit zo goed is geweest als in de films van haar liefste Woody, speelt een aanbiddelijke Sally White. Dianne Wiest als tante Bea doet niet voor haar onder en in heel kleine rollen zien we toch coryfeeën als Jeff Daniels, Wallace Shawn en Diane Keaton. De muziek van de jaren dertig en veertig compleeteert deze film, die ook voor de televisie-generaties uitstekend te genieten is!

Een maand later

Een heel sympathieke en geestige film maakte Nouchka van Brakel naar het toneelstuk van Jan Donkers 'Een maand later'. Liesbeth is keurig getrouwd met een psychiater, heeft een dochter en twee zoons en geld genoeg. Toch wil ze een maand ruilen met een vrije meid, om zich te ontplooien. Die vrije meid, Monika, verandert de huisregels bij Liesbeth en haar gezin structureel. Dat ze ook nog verliefd wordt op de man van Liesbeth, was niet de bedoeling. Dat maakt de zaak extra gecompliceerd. En Liesbeth van haar kant blijkt zich graag te goed te doen aan alle vrijheden die het leven van Monika haar biedt...

Renée Soutendijk (l.) en Monique van de Ven in 'Een maand later'

Perfekte rolbezetting maakt deze film tot een kadoetje: Monika wordt schitterend gespeeld door Monique van de Ven, terwijl de keurige Liesbeth gestalte krijgt via Renée Soutendijk. Edwin de Vries houdt zich, na een wat schuchter begin, heel goed staande tussen deze twee top-actrices. Leuk!

L.v.O.

HIROSIJIMA, BONJOUR

alsof een reuzehand
de gebouwen opzij schoof
vielen ze
sneller dan het geluid

alsof een reuzevoet
de bal van de hemel trapte
brandde de zon
ver door de huid

stilte overviel
de gevallen vrede

die nog jaren
na zal stralen

Jana Beranová

gedicht

De bekende auteur Max Dendermonde (1919) oefende verschillende beroepen uit alvorens zijn schrijversloopbaan als leerling-journalist te starten. Werkte jarenlang aan diverse radioprogramma's mee om zich tenslotte geheel op het schrijven te storten. In zijn bonte, rusteloze leven heeft hij zeer veel gepubliceerd o.m. reportages, reisverhalen, novellenbundels en romans. Zijn bekendste werk is zonder enige twijfel 'De wereld gaat aan vlijt ten onder', een geestige roman, niet gespeend van enige diepgang.

Veel minder bekend is dat Max Dendermonde ook dichter is. Reeds voor de Tweede Wereldoorlog schreef hij zeer vormvaste verzen, sonnetten en rondelen. Aan het eind van de jaren vijftig, toen hij bekend was geworden als schrijver, bracht hij een selectie uit zijn gedichten bijeen onder de voorzichtige titel 'Tot zover voorlopig'. Jaren later, toen hij zich in de Verenigde Staten had gevestigd, begon hij opnieuw te dichten, in zeer vrije vormen. Van dat werk maakte hij het bundeltje 'Ben je daar nog?' (1982). Daarna ging hij terug naar de liefde van zijn jeugd: het schrijven van sonnetten. Hij schreef er de laatste jaren honderden: 'Ik geef jou een gedicht of wat' (1983), 'Ga mee op een enkele reis' (1984) en 'Soms een paar uur van tweezaamheid' (1987).

Ondertussen heeft Max Dendermonde de vrije versvorm niet losgelaten, hetgeen blijkt uit zijn zojuist verschenen bundel 'Het geheim van de mierenneuker'. Een verzameling vederlichte verzen waarbij soms de serieuze ondertoon, zoals uit de hier afgedrukte gedichtjes blijkt, niet ontbreekt.

'Het geheim van de mierenneuker' door Max Dendermonde is een uitgave van Het Spectrum te Utrecht. Prijs f 19,90.

OVERHEMD

**Zou ik al half waanzinnig zijn?
Ik voel me beter thuis
in de rommelige logica
van mijn dromen
dan 's ochtends in een
gestreken overhemd.**

STERFELIJK

**Somber, zonder gezang,
maar goed in het gelid,
loopt een blok voetvolk
de kazerne uit,
vol duister bevel.
Weten zij
dat ik geen toekomst heb?**

VRIJHEID

**Ik werkte lang, lang,
een leven,
van twaalf tot twaalf
om maar niet
van negen tot vijf
levenslang
te moeten werken.**

berichten

Inheemse volken

De misvattingen, dat Columbus Amerika ontdekt zou hebben en dat er met zijn komst een einde zou zijn gekomen aan de culturen van het oorspronkelijke Amerika, worden overtuigend rechtgezet in het dertigste en allerlaatste nummer van het tweemaandelijks tijdschrift TRIBAAL.

'Precolumbiaanse Culturen' is het thema. Vele Indiaanse volken blijken 500 jaar na Columbus nog steeds hun identiteit te hebben behouden. In TRIBAAL nr. 30 wordt o.a. aandacht besteed aan de Quechua in het Andesgebergte, de Maya-Indianen van Belize, de Guajiro's in Venezuela en de Mapuches in Argentinië. Ook de vaste rubrieken (boeken, koken, korte berichten, volk in profiel) staan in het teken van de Indianen van Latijns-Amerika. Het themanummer

kost f 5,- in de betere boekhandel of is telefonisch te bestellen bij de uitgever, de Stichting Werkgroep Inheemse Volken (tel. 020-938625).

Overigens zullen een aantal rubrieken van dit opmerkelijke tweemaandelijks tijdschrift, verhuizen naar het maandblad NIEUWSBRIEF INHEEMSE VOLKEN. Abonnering (11 nrs. per jaar voor f 17,50) mogelijk via voornoemd tel. nr.

Ontmoetingsweekend

Van 2 t/m 4 oktober 1987 organiseert de Homowerkgroep van het HV het 15e ontmoetingsweekend voor homoseksuele, biseksuele en heteroseksuele mannen en vrouwen. Dit weekend wordt gehouden in Vormingscentrum *De Klencke* in Oosterhesselen.

In verschillende themagroepen worden onderwerpen besproken, zoals dromen, geestelijke weerbaarheid, biseksualiteit, contact maken, begin bij jezelf, en bij voldoende belangstelling: lijfwerk voor vrouwen en/of mannen. Buiten de themagroepen is er voldoende gelegenheid voor ontspanning, zoals sporten en dansen.

Een uitgebreide brochure met aanmeldingsformulier kan worden aangevraagd bij de Homowerkgroep van het Humanistisch Verbond, Postbus 114, 3500 AC Utrecht of telefonisch: (030)318145.

Komen en gaan

Na 12½ jaar als humanistisch raadsman bij de krijgsmacht werkzaam te zijn geweest heeft Wil Gerards per 1 augustus 1987 de dienst met functioneel leeftijdsontslag (55 jaar) verlaten. Behalve in zijn rayon – de drie noordelijke provincies, standplaats Assen – was Wil ook voor oudere EGO-lezers geen onbekende: immers, in diverse artikelen en interviews stond hij herhaaldelijk op de bres voor de vrije keuze van het individu en de principiële noodzaak van (humanistisch) geestelijke verzorging in de krijgsmacht. Het laatst (?) gebeurde dit nog in een uitgebreid vraaggesprek in EGO van juni j.l., waarnaar hier kortheidshalve voor belangstellenden wordt verwezen.

Wil's plaats in Assen is inmiddels ingenomen door raadsman Wim Reinders, die daarvoor werkzaam was in het rayon Vught en in het vormingscentrum voor militairen het Coornherthuis in Zeist.

Nog een verandering in Assen: we namen afscheid van secretaris Henk Blaauw, die vanaf 1 december 1974 bij onze dienst werkzaam was. Hij is per 1 september met de VUT gegaan.

Secretaris Blaauw heeft in die jaren getoond een plichtsgetrouwe, behulpzame en loyale medewerker te zijn geweest, die we node zien vertrekken. Temeer daar de vacature Assen van Defensie nog niet vervuld mag worden, betekent zijn vertrek voor ons werk in het Noorden een groot verlies.

In de door het vertrek van Wil Gerards ontstane vacature werd per 1 augustus benoemd Kees Roza, die de komende maanden wordt ingewerkt als raadsman aan de SROKI te Ermelo, naast raadsman Ronald Battes aldaar. Het is de bedoeling dat hij een aantal maanden rayonervaring opdoet, alvorens tegelijkertijd te worden ingewerkt op het buro hoofdwaarsman in Zeist, waar hij

per 1 juni 1988 de dan met FLO gaande hoofdwaarsman Joos Sinke zal opvolgen. Kees Roza is 39 jaar, studeerde sociale pedagogiek aan de Universiteit van Amsterdam, was enige tijd bestuurslid van de afdeling Amsterdam van het Humanistisch Verbond, vervulde diverse beleidsfuncties op het terrein van de (geestelijke) gezondheidszorg en was laatstelijk directeur van de Stichting Gezinsverzorging Amsterdam-Noord.

Een held die velen haten

De dag waarop in 1933 in Duitsland Adolf Hitler aan de macht kwam, werd het Oostenrijkse vraagstuk aan de orde gesteld. Toen ging het om de beslissing of de kleine Donarepubliek het spoor zou volgen van haar taalgenoot of een eigen weg zou gaan. Sedert 1848 is op iedere grote historische wending in Duitsland, een soortgelijke wending in Oostenrijk gevolgd.

In 1932 werd Dollfuss bondskanselier. Hij was in conflict gekomen met de talrijke Oostenrijkse nazi's door zijn politiek van handhaving van de Oostenrijkse onafhankelijkheid. Hij voerde een dictatoriaal bewind en was verantwoordelijk voor de bloedige burgeroorlog, gericht tegen de sociaal-democratie (februari 1934).

Maar ook Dollfuss had veel vijanden. Hij werd door de nazi's vermoord bij een aanval op de kanselarij op 25 juli 1934. Hij werd opgevolgd door Schuschnigg, die het werk van Dollfuss trachtte te voltooien.

Hitler had echter andere plannen met Oostenrijk, waar ondertussen zich al velen tot het nationaal-socialisme hadden bekeerd. Het zou een provincie worden van het grote Duitse rijk. Er werd een zelfde taal gesproken en ook de weermacht kon met een groot aantal (800.000) militairen worden uitgebreid en dat zou goed zijn voor de overval op Rusland. Schuschnigg trad af en de ons zo bekende Seys-Inquart kwam in zijn plaats als bondskanselier. De laatste dag van Oostenrijks onafhankelijkheid was dan ook 11 maart 1938.

Inmiddels waren Duitse troepen in het kader van de zogenaamde Anschluss Oostenrijk binnengerukt en kreeg Hitler het ook daar voor het zeggen. Over politieke aanhang hadden de nazi's niet te klagen. De NSDAP groeide tot 700.000 leden.

Belangrijk Oostenrijker

Het tijdschrift 'Der Wiener' rekent hem tot de vijftig belangrijkste Oostenrijkers van deze eeuw. In het dorp waar hij woonde werd hij een lafaard, een verrader, iemand die niet goed bij zijn hoofd was, genoemd. Amerikaanse vredesactivisten stelden hem nu tot voorbeeld. We hebben het over Franz Jägerstätter, een boer uit Radegund, een grensdorp. Vanaf de Anschluss op 12 maart 1938, weigert hij alle medewerking op elk gebied aan het nationaal-socialistisch bewind, dat hij misdadig acht. Jägerstätter is opgegroeid in het dorp Radegund, dat ligt aan de rivier de Salzach, die de grens vormt tussen Beieren en Boven Oostenrijk met aan de overkant het

Franz Jägerstätter

meer bekende stadje Burghausen. Zo'n 30 km daar vandaan in Braunau woonde een jongeman, Adolf Hitler genaamd en zo'n 80 km verder de concentratiekamp-moordenaar Adolf Eichmann.

Na de bezetting van de Hitler-troepen van Oostenrijk, is de jonge boer en kosten Jägerstätter de enige die in de 567 zielen tellende gemeente, tegen de Anschluss stemt. In de herberg wordt hij gemeden, omdat hij zo openlijk tegen het nationaal-socialisme van leer trekt. Ook bekritiseert hij de Rooms-Katholieke kerk, omdat die zich te weinig tegen de bruine machthebbers keert. Hij wil geen nazi-hulp hebben, als een felle hagelbui de oogst totaal vernietigt. Hij weigert geld te geven voor de vele collectes, door nationaal-socialisten georganiseerd. In alle opzichten stelt hij zich op tegen het fascistisch regiem, dat hij misdadig acht.

Weigering militaire dienst

In 1943 komt de klap op de vuurpijl. Jägerstätter is getrouwd en vader geworden van drie dochters. Hij heeft vele oproepen ontvangen voor de militaire dienst. Hij weigert er gehoor aan te geven. De burens, de pastoor en de burgemeester wijzen hem erop dat het levensgevaarlijk is de militaire dienst te wei-

geren, hij moet toch ook aan zijn vrouw en kinderen denken. De bisschop van Linz, die hij om raad vraagt, spreekt in soortgelijke bewoordingen. Jägerstätter blijft bij zijn besluit. Hij kan geen medewerking verlenen aan een misdadige oorlog, die het regiem van Hitler voert.

Hij wordt in hechtenis genomen en naar Berlijn overgebracht. Van mei tot juli wordt hij in een Berlijnse gevangenis opgesloten. Eenmaal komt zijn vrouw hem daar opzoeken: „Het is vreselijk, vraag niet verder“, zegt hij. Uit de cel schrijft hij haar aangrijpende brieven. Hij heeft grote zorgen over fascistische repressies tegen zijn vrouw en kinderen. Eenmaal ontvangt hij een foto van zijn dochters. Tijdens het proces wordt hem de functie van hospitaal-soldaat aangeboden. Hij blijft hardnekkig weigeren. „Dit regiem van misdaad, onrecht en moord kan ik op geen enkele wijze dienen“, zegt hij tegen een priester, omdat hij dat niet in overeenstemming kan brengen met zijn christelijk geloof.

Hij wordt ter dood veroordeeld. Aan zijn vrouw en kinderen schrijft hij in alle rust een afscheidsbrief. Hij verontschuldigt zich, dat hij hen zoveel verdriet heeft berokkend, maar hij kon niet anders. Hij hoopte dat zijn geloof in God hem het laatste uur niet in de steek zal laten.

In een brief aan de weduwe, gedateerd dezelfde dag, schrijft de priester, die getuige was geweest van de terechtstelling, dat haar man tot het laatste toe van mening bleef, ondanks alle pogingen om hem tot andere gedachten te brengen, dat hij niet anders kon handelen.

„Ik ben ervan overtuigd, dat Jägerstätter de enige heilige is, die ik ooit in mijn leven ben tegengekomen“. In Oostenrijk wordt echter anders over 'plicht' gedacht.

Je plicht doen

In Radegund, waar Jägerstätter vandaan kwam, wordt hij beschouwd als iemand die hoogverraad heeft gepleegd: hij was een lafaard en wilde zich drukken. Er zijn ook jongeren die daar zo over denken. Eén van de oudste oorlogsveteranen is van mening: „Als hij een held wordt genoemd, dan waren wij zeker allemaal gek. Als wij hetzelfde gedaan zouden hebben als Jägerstätter, dan waren de Russen hier geweest.“ En een jonge boer: „Als die man een christen was, dan ben ik een jood of weet ik wat. Als je opgeroepen wordt voor de militaire dienst dan moet je je plicht doen. Onverschillig wat de bedoeling is van de machthebbers.“

De weduwe en de kinderen van Jägerstätter worden in hun dorp met de nek aangekeken, zijn vrouw wordt het kwalijk genomen, dat ze hem niet tot andere gedachten heeft gebracht. Aanvankelijk kreeg ze geen weduwe-uitkering. De meer dan misdadige oorlog die Hitler voerde, heeft een groot gedeelte van de Oostenrijkers niet kunnen verwer-

Waar halen mensen het lef vandaan?

Een conflict kun je beter oplossen met praten dan met geweld. Een waarheid als een koe, maar soms is het verdraaid moeilijk om de partijen in een conflict aan het samen-praten te krijgen. Neem nu Zuid-Afrika. De verdedigers van de apartheid weigeren tot nu toe elk gesprek met de bestrijders van het racisme. Maar in het regeringskamp beginnen de twijfels.

Er zijn steeds meer blanken die begrijpen, dat er in Zuid-Afrika geen oplossing kan zijn als er niet wordt geluisterd naar de legale verzetsbeweging van ds. Boesak, het Verenigd Democratisch Front en naar de illegale verzetsbeweging, het Afrikaans Nationaal Congres. Dergelijke gesprekken van blanken uit het Zuidafrikaanse regeringskamp met leden van het ANC, zoals deze zomer in Senegal zijn gehouden, zijn dan ook van groot belang.

Nederlandse politici en journalisten

Maar in Nederland zijn er nog steeds politici die vinden dat het ANC geen kantoor mag openen in Amsterdam, want ze vinden dat het ANC 'terreur' gebruikt. Dat vindt het VVD-kamerlid Weisglas, dat vindt ook het Algemeen Dagblad. Het ANC mag best hervormingen nastreven, maar geweld en terreur mogen niet van Weisglas en van het AD. Zij kunnen daarbij niet denken aan de gruwelijke halsbandexecuties, want daar geeft het ANC geen opdracht toe. Het ANC laat overigens verraders en collaborateurs wel executeren, zoals de Nederlandse historicus dr. Lou de Jong best kan begrijpen.

Waar halen Nederlandse politici en Nederlandse journalisten toch het lef vandaan om het ANC te beschuldigen van 'terrorisme'? Waarom hebben ze dan ook niet het lef om het verzet tegen Nazi-

Duitsland te verwijten dat ze geweld gebruikten in de Tweede-Wereldoorlog? De Nazi's noemden de ondergrondse ook 'terroristen'. Maar wij vonden het 'helden', die tenminste iets deden tegen onrecht, tegen antisemitisme, tegen racisme, tegen volkerenmoord.

'Het valt wel mee'

Waar halen Nederlandse politici en journalisten toch het lef vandaan om de Zuidafrikaanse bevrijdingsbeweging te verwijten dat ze geweld gebruiken? Dan moeten ze ook het lef hebben om tegen de mensen in Zuid-Afrika te zeggen: dat het wel meevalt om te leven onder de apartheid...dat het wel mee-

valt om zwart te zijn in Zuid-Afrika...dat het wel meevalt om nooit te mogen stemmen in Zuid-Afrika...dat het wel meevalt om in een krot te wonen...dat het wel meevalt om afgebeekt te worden door elke blanke die dat wil, 24 uur van de dag...dat het wel meevalt omdat de regering nu eenmaal tijd nodig heeft voor hervormingen...

Wie het ANC geweld verwijt, moet eindelijk eens het lef hebben om aan een Zuid-Afrikaan (die er onder zat, onder de apartheid) te vragen: „Vertel het mij, hoe het is, de apartheid!” En heb dan de moed te luisteren naar het verhaal van de mensen die het doorleven moeten! Luister dan! En hoor hun stemmen! Begrijp hun verhalen!... Want dan ken je de feiten; dan begrijp je de geschiedenis! En dan durf je het ANC geen schaamteloze verwijten meer te maken.

Staatsracisme

Maar dan schaam je je dat er in de wereld van 1987 nog steeds mensen zijn – blank, christelijk, westers en democratisch – die het Zuidafrikaanse staatsgeweld in bescherming nemen en die het Zuidafrikaanse staatsracisme niet willen zien als puur terrorisme. En dan schaam je je dat Europa (waar het racisme zijn wortels vindt) aan de verkeerde kant blijft staan. Dat Europa zijn plicht niet ziet om af te helpen rekenen met het racisme.

Wat je kan leren van het ANC (de oudste bevrijdingsbeweging tegen het racisme trouwens) is, dat je racisme niet kan bestrijden door zelf racist te worden. Je kan van het ANC leren dat je onverdraagzaamheid niet kan bestrijden door zelf onverdraagzaam te worden. Maar we moeten ook van het ANC leren dat je racisme niet kan bestrijden met verdraagzaamheid. Van het ANC kan je leren hoe het Zuid-Afrika van de toekomst er uit zal zien – bevrijd van apartheid en van racisme. En dat moment is dichterbij dan wij nu denken. Dat bevrijde Zuid-Afrika? Dat is iets om je op te verheugen.

Karel Roskam

Tekening Len Munnink

ken. Ze waren door de Anschluss Duitsers geworden. Hun dictators waren Hitler en consorten. En wat hij beval, was wet en zij hadden de plicht zich daaraan te onderwerpen. Ook Waldheim moest zijn plicht doen! Een liberale leider sprak van een collectieve toewijzing van de schuld aan een gehele soldaten-generatie. Wie zich verzette om gewetensbezwaren werd vermoord. En Jägerstätter was niet de enige. Maar wel heel standvastig en we mogen hem gerust een held noemen, die geen loopje nam met zijn geweten. En dat was vooral in die tijd groots en heel bijzonder!

Jan Kooijman

Goede gezondheid(szorg) is een recht van iedereen

Praatjes vullen geen gaatjes, zeggen ze altijd. Nee, deden ze dat maar. Dan was er niet zoveel reden om tegen het regeringsplan te zijn om onder andere de tandarts (grotendeels) uit het ziekenfondspakket te halen. Als gebeurt wat de regering wil, zullen mensen met een kleine beurs voortaan de tandarts niet of nauwelijks meer zien. Met als gevolg: aantasting van hun gebitten, wat weer leidt tot een verslechtering van de totale gezondheid. En dat deugt natuurlijk niet, dat een goede gezondheid en een goede gezondheidszorg zijn voorbehouden aan mensen die dat kunnen betalen. Dat is in strijd met het humanistische uitgangspunt dat mensen gelijkwaardig zijn en dus ook gelijke toegang

tot de gezondheidszorg moeten hebben. Het Humanistisch Verbond heeft de regering laten weten het niet eens te zijn met de plannen die zij heeft voorgesteld om op het ziekenfondspakket te korten. Het HV wil dat er nu eerst eens een discussie plaats heeft over de voorstellen van de commissie Dekker, die o.a. een basisverzekering voor iedereen voorstaat. Tegelijkertijd moeten van die commissie dan een aantal belangrijke voorzieningen die nu nog in het ziekenfondspakket zitten daaruit verdwijnen. Het HV vreest dat daarvan (ook al!) de mensen met de laagste inkomens de dupe worden. Het zal dan ook zijn zorg hierover uitspreken als over het plan-Dekker wordt gediscussieerd.

Themadagen jonge humanisten

In het najaar van 1987 organiseren de Jonge Humanisten drie themadagen voor jongeren tussen 17 en 27 jaar.

Zaterdag 10 oktober: themadag over emancipatie

De groepen worden deze dag geschei-

den in mannen- en vrouwengroepen. In de mannengroepen komen vragen aan de orde als:

Hoe ga je om met je gevoelens en emoties?

Maakt het leger een man van je?

Mag een man 'vrouwelijke' eigenschappen hebben?

Zaterdag 21 november: themadag over studie- en baankeuze

Met een grootscheepse reclamecampagne probeert de overheid jongeren ertoe aan te zetten exacte vakken te kiezen.

Maar: heb je daardoor echt meer kans op een baan?

En raken andere menselijke vaardigheden niet tezeer in de knel?

Zaterdag 19 december: themadag over de nieuwste technieken in de gezondheidszorg en de sociale gevolgen daarvan

Bevorderen de technische mogelijkheden (reageerbuisbabies, manipulaties met erfelijk materiaal) het menselijk geluk?

Of wordt de mensheid het slachtoffer van zijn eigen vernuft?

Natuurlijk wordt er op de themadagen niet alleen maar gediscussieerd. Er is een gezamenlijke lunch en ook voor een avondmaaltijd wordt gezorgd. 's Avonds is er een jongerencafé, waar de deelnemers nog wat met elkaar kunnen doorpraten of kunnen swingen.

Om aan deze themadagen deel te nemen hoeft je geen lid van het Humanistisch Verbond te zijn. De deelnamesom bedraagt, met inbegrip van de maaltijden, tien gulden. De plaats is steeds: Landelijk Humanistisch Centrum, Oudkerkhof 11 in Utrecht.

Meer informatie over de themadagen kun je lezen in HUMBUG, het eens in de drie maanden verschijnende gratis blad van de Jonge Humanisten. Humbug is aan te vragen bij het HV, 030-318145, waar je je ook voor een of meer van de themadagen kunt opgeven.

Boekje over 'het Nieuwe Denken'

NieuwZicht, heetten de programma's die het HV in juni uitzond over holisme, het Nieuwe Denken en de Nieuwe Tijd. De teksten van de radio- en televisieuitzendingen, aangevuld met niet uitgezonden materiaal, worden nu verwerkt

RADIO EN TELEVISIE HUMANISTISCH VERBOND

Kwartslag, iedere maandagavond, 19.12 - 19.27 uur, Nederland 2.

Het voordeel van de twijfel, iedere maandag, 12.05 - 13.00 uur, Radio 5.

tot een boekje, dat het HV dit najaar uitgeeft. Het boekje gaat f 12,50 kosten. Het is nu al te bestellen door dit bedrag over te maken op giro 58 t.n.v. Humanistische Pers, Utrecht, o.v.v. 'boekje holisme'. Zodra het uitkomt krijg je het dan toegestuurd.

Politieagent Van Berkel in De kont tegen de krib

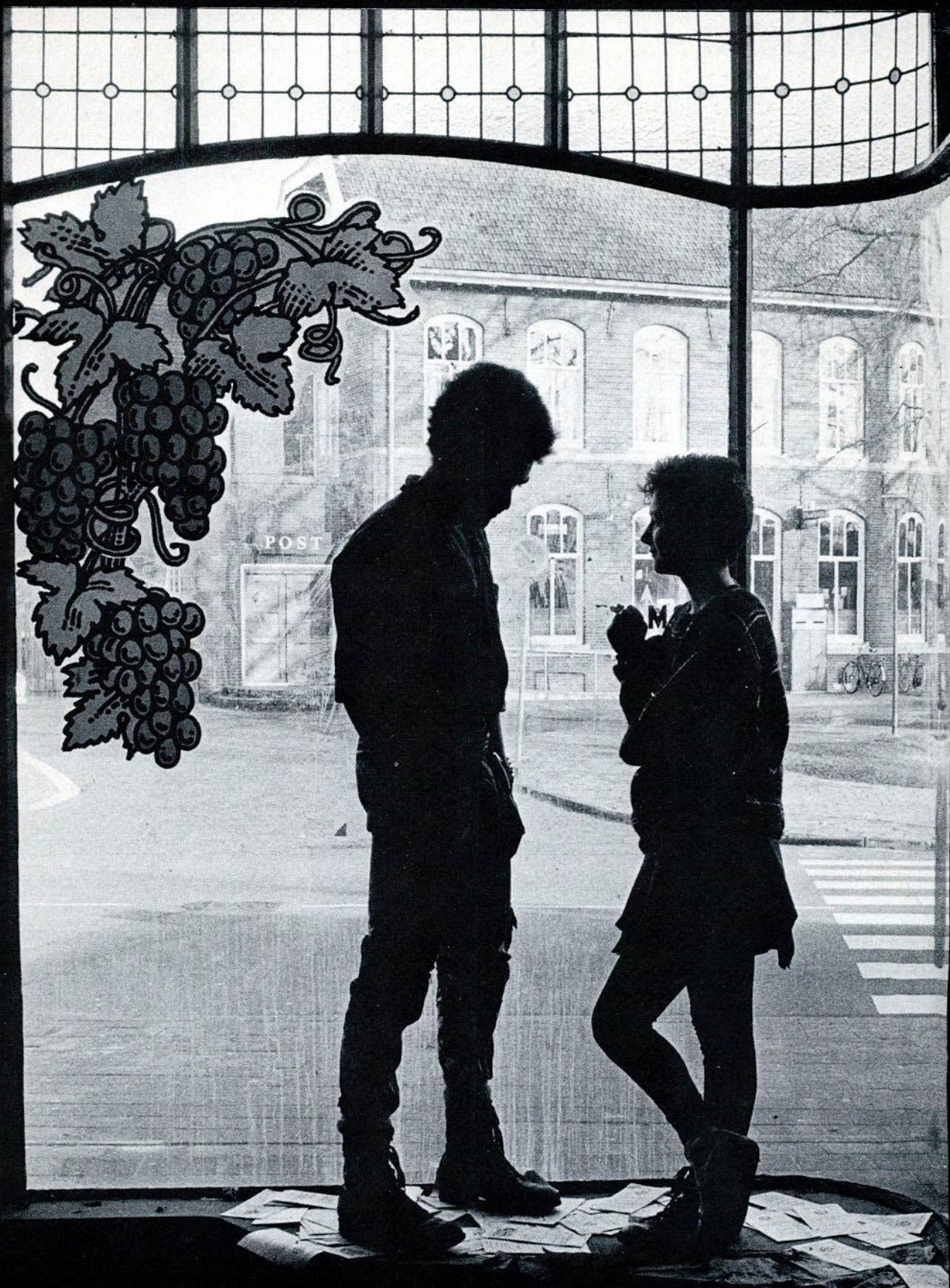
De kont tegen de krib

Soms moet je dingen doen waar je helemaal niet achter staat. Doe je ze dan toch? Of weiger je, met alle gevolgen van dien? In Kwartslag, de televisie-uitzending van het Humanistisch Verbond, zijn dit voorjaar mensen aan het woord gekomen die het niet meer pikten. Zij konden wat er van hen werd gevraagd niet (langer) met hun geweten in overeenstemming brengen en gooiden de kont tegen de krib. Onder hen: een politieagent die moest optreden tegen kernwapendemonstranten en dat weigerde. Een hoge VN-functionaris die zijn opvattingen over het mensenrechtenbeleid van de Verenigde Naties niet onder stoelen of banken stak. Een vrouw, die de vrijpostigheden van haar baas niet langer wenste te tolereren.

In het oktobernummer van HUMANIST komen deze mensen nogmaals aan bod. Met als centrale vragen: Hoe rekbaar is het geweten? Waar ligt de grens: tot hiertoe en niet verder? Hoe komt het, dat sommige mensen over zich laten lopen en anderen de kont tegen de krib gooien? Ongeacht de gevolgen die dat voor hen heeft?

HUMANIST is het maandblad van het HV. Een abonnement kost 25 gulden per jaar. Lid worden van het HV kost dertig gulden per jaar voor jongeren onder de 27. Bij het lidmaatschap is een abonnement op Humanist inbegrepen.

**NU LEES JE EGO,
STRAKS MISSCHIEEN
(OOK) HUMANIST?**

De medische zorg wordt onbetaalbaar

De laatste tijd staat de medische verzorging in ons goede land nogal onder druk. Specialisten en artsen klagen, de ziekenfondsen zijn niet tevreden en voor de burger, die patiënt is of kan worden, stijgen de kosten met enige regelmaat. Kortom, malheur aan alle kanten. Hoe men verder ook politiek gezien wil denken en uit welk gezichtspunt men de geneeskundige zorg en verzorging ook wil bekijken, een ieder zal aan den lijve hebben ondervonden dat de kosten blijven oplopen.

De steeds verdergaande medische kennis en daarmee gepaard gaande technische vaardigheid houden meer mensen langer in leven. Er komen dus meer oudere mensen, die in het algemeen weer vaker een beroep doen op de arts en zijn/haar kunde. Ook bij bestrijding van ziekten voor de andere categorieën openen zich steeds weer nieuwe mogelijkheden. Op zichzelf is dat natuurlijk prachtig, niet alleen wordt de gemiddelde mens een langer en daarbij menswaardiger leven en levenseind geboden, ook wordt deze van vele angsten bevrijd. Hoeveel angst is er niet geweest voor de 'Zwarte Dood' (de pest), de 'Witte Dood' (tbc)? En nu nog zijn er ziekten waarvoor de mensheid angst heeft en die men vreest te krijgen. Maar toch is het allemaal niet zo duister en onbegrijpelijk meer als vroeger, toen men verband zocht tussen de kometen, hun staarten en bepaalde ziektes. Hoe vreselijk sommige ziektes ook zijn, er is altijd iets rationeels over te zeggen en

niet alleen emotie en angst beheersen meer de mens.

Geld

Bij alle vooruitgang speelt echter het geld een grote, zo niet de belangrijkste rol. Zonder geld geen onderzoek, geen medische hulp, geen revalidatie. Dat geld moet vandaag bij stukjes en beetjes bij elkaar worden gebracht door de Nederlandse bevolking. Het geschiedt door betaling van belasting, verzekeringspremies en het betalen van rekeningen. Tenslotte door het organiseren van collectes, grappen- en grollenavonden om geld te verzamelen voor de zieke en gehandicapte medemens. Het benodigde geld moet met dubbeltjes en kwartjes bij elkaar worden gebracht. En ondanks al die moeite en ondanks al dat geld zijn de kosten zo hoog geworden, dat moet worden gevreesd dat bepaalde zaken niet meer kunnen. We komen op een punt waar vele verrichtin-

gen technisch wel kunnen en artsen de kennis bezitten om ze uit te voeren, maar dat er geen geld meer is om alles te betalen.

Keuzes

Wat nu? Moet er nu gekozen worden wie wel en wie niet. Wat wel en wat niet? Vooropgesteld dient daarbij te worden dat het niet aangaat om deze beslissing geheel aan de medische wereld over te laten. Dat is een afschuiven van verantwoordelijkheid. Het gaat niet aan om, wanneer we als samenleving het benodigde geld niet kunnen opbrengen, de arts alleen voor de moeilijke keuze en beslissing te zetten. Afgezien van het feit dat hij/zij gezworen heeft om alles te doen voor en in het belang van de patiënt en daarbij zijn geen prijzen genoemd.

Er moeten duidelijke gedachten hierover worden geformuleerd. Wanneer de samenleving, en dat zijn we met zijn allen, geen geld genoeg beschikbaar heeft, dan moet die samenleving aan de arts vertellen wat zij gerechtvaardigd handelen vindt. Dan dragen wij allen een stuk verantwoordelijkheid. Los van alle emoties in dezen, want het zijn uiteindelijk toch de arts en de verpleegster die direct met het probleem worden geconfronteerd.

Noemen we nu eens een paar voorbeelden. Het is duidelijk dat deze nogal theoretisch zijn, want in de praktijk worden vele vragen niet gesteld, kunnen ook niet gesteld worden.

Oude man

De J. is vele jaren timmerman geweest. Hij is nu 87, een beetje dement en lijdt aan allerlei ouderdomsverschijnselen en kwalen, die gedeeltelijk en tijdelijk verholpen kunnen worden. Helemaal goed wordt hij nooit meer. Regelmatige medische behandeling blijft nodig. Kortom, het in leven houden van deze vriendelijke oude man, of misschien is hij wel een chagrijnige oude kerel, kost de gemeenschap handen vol geld. Aanzienlijk meer dan hij ooit op wat voor manier heeft kunnen bijdragen.

Moet die man nog geholpen worden of zeggen we: hij is al zo oud, het wordt toch nooit weer goed, voor hem kunnen jongere mensen geholpen worden met meer kans op leven? Om misverstand uit te sluiten, de man denkt er niet aan om dood te gaan of zacht in te sluimeren.

Alcoholiste

Een ander voorbeeld. Mevrouw X is alcoholiste en niet zo'n klein beetje ook. Ze heeft op het gebied van de ontwenning alles al meegemaakt, maar geholpen heeft het niet. Veel aardse bezittingen heeft ze niet meer, maar wel een oude auto. Ondanks het feit dat de auto niet verzekerd is en dat ze haar rijbewijs kwijt is, rijdt ze regelmatig maar onder invloed van drank rond in dat ding, dat overigens ook niet APK is gekeurd. Haar lever heeft als gevolg van de

drank ernstig geleden en meerdere malen is zij hiervoor behandeld en geopereerd. Het helpt niets, na iedere kostbare behandeling gaat ze naar huis, bedrinkt zich en het hele gebeuren herhaalt zich.

Op een nacht ziet mevrouw de bocht in een weg niet meer, zij rijdt tegen een boom en raakt zwaar gewond. Uren later wordt zij meer dood dan levend gevonden en naar het ziekenhuis – toevallig hetzelfde waar ze al zo vaak behandeld is – vervoerd. Haar weer op de been brengen zal handenvol geld kosten.

Betalen we dat of zeggen we: die vrouw had eigenlijk geen menswaardig leven meer. Ze was met die auto een gevaar voor anderen. Laat haar maar insluimeren. Wie weet hoe gelukkig ze dan is? Het moet wel geregeld worden, want afgesproken is, dat de gemeenschap de behandelde arts niet alleen met dit probleem zou laten zitten. Overigens, ook mevrouw X heeft nooit te kennen gegeven dood te willen. Integendeel, tijdens haar steeds schaarser en korter wordende periodes van nuchterheid, was ze vrolijk en kocht nog wel eens een bloemetje.

Rokers

Een laatste voorbeeld. De heer en mevrouw Z-Z zijn beiden verwoede rokers. En zoals dat de gewoonte is bij rokers trekken zij zich van de meerderheid der bevolking niets aan. Zij hebben recht op roken en dus steken ze te pas en te onpas een stengel op. Op vergaderingen, op verjaardagsfeestjes, kortom overal maken zij, zonder iets te vragen, gebruik van hun zogenaamde recht. Zwakke protesten uit de omgeving worden weggewuifd: „Iedereen heeft recht op een eigen manier van leven.” Opmerkingen dat het ‘meerroken’ ook niet zo gezond is worden afgedaan met de gemeenplaats, dat er nergens bewezen is dat roken slecht is en dat het helemaal niet bewezen is dat meerroken slecht is. En dan tenslotte de stereotype zin: „Dan gaan we maar wat eerder dood, maar dan hebben we wel plezier gehad.” Kortom, het typische rokersgedrag.

En dan wordt vastgesteld dat beiden lijden aan een kwaadaardige longaandoening. Zij moeten worden behandeld en de gemeenschap draait op voor de medische kosten. Doen we dat of zeggen we: ze wilden best iets eerder dood gaan als ze hun plezier maar hadden gehad. Dat hebben ze, ze hebben altijd flink gerookt, dus mogen ze nu wel dood gaan. Voor hetzelfde geld kunnen bovendien kinderen met afwijkingen geholpen worden?

Terzijde zij opgemerkt dat ‘onze grote vriend de Dood’ toch kennelijk meer indruk maakt op de mensheid dan de grote vriend de medemens. Toen hun werd aangeraden om niet meer te roken was er slechts hoon, maar nauwelijks heeft de dood een kleine wenk gegeven of het roken wordt gestaakt en men heeft niet

Foto's Gerard van Ekelens

meer de behoefte om iets eerder dood te gaan in ruil voor wat plezier. Bewijs of niet, ieder mens kan zich toch realiseren dat het sleuren van warme/hete rook door uiterst kleine en gevoelige longblaasjes niet gezond kan zijn. Maar dit was terzijde.

Nogmaals keuzes

Tot zover de voorbeelden. Het geheel wordt echter nog tragischer als men bedenkt dat deze keuze ook niet voor allen gemaakt wordt. Als prins A of grootondernemer B of playboy C dement is, drinkt en afschuwelijk veel rookt en daarom behandeling behoeft, dan worden deze vragen niet gesteld. Dan is het geld er altijd, dan is er dus de benodigde medische kennis en vaardigheid. Het afschuwelijke verschil is niet te verwijten of te wijten aan de medische wereld, maar alleen aan de samenleving, aan onszelf dus.

Zo op het gevoel ben ik geneigd om de oude man uit het eerste voorbeeld te helpen, de anderen moeten het zelf maar zien. Tenslotte is oud worden een natuurlijk gegeven en sloopten die anderen zichzelf, hoewel bij keuze tussen de laatste twee, de drinkster bij mij nog

voor zou gaan.

Maar dat gevoel is natuurlijk onzin. Wie weet wat die drinkende vrouw aan ellende heeft meegemaakt? Wie kent de zieleroerselen van de rokers? Aan de hand van het gedrag is een keuze niet te maken en blijft een ieder recht houden op een adequate medische verzorging. Maar zeker is dat het niet allemaal meer te betalen is.

Er moeten keuzes gemaakt worden. En diep in mijn hart heb ik dan een stukje angst, dat het de oude man wordt die gaat verdwijnen. Er is ook zo'n mooie theorie omheen te bouwen. Iedere lezer of lezeres van dit verhaal is wel in staat om een passend betoog te vinden om de oude man te laten 'insluimeren'. En dat is nu juist zo gevaarlijk, dat maakt de mens, de mens tegenover, zo dreigend.

Verklaringen

We hebben in deze wereld voor alles oplossingen maar we hebben voor de oplossingen ook nog passende verklaringen, we weten het zo mooi te zeggen. Het is absoluut zeker dat er ook weer oplossingen met verklaringen worden gevonden om mensen medisch niet meer te helpen als gevolg van geldtekort. Het zal allemaal weer goedge-

Vredesopvoeding in Rusland

Ljoedmila Saraskina bestrijdt het vijanddenken

Ljoedmila Saraskina leert de Russische kinderen dat de wereld niet ophoudt bij de grenzen van de Sowjet-Unie. „De Heldhaftige Tweede Wereldoorlog hoeft niet uit de schoolboekjes, maar we moeten wel af van het vijanddenken.“

Op uitnodiging van het IKV was Ljoedmila Saraskina een week in Nederland. Ze is een van de vele Sowjet-burgers die sinds Gorbatsjow aan de macht is het gevoel hebben dat ze eindelijk kunnen werken aan zaken die ze belangrijk vinden. Als literatuurmedewerkster van het Instituut voor Kunstzinnige Vorming van Kinderen in Moskou probeert ze in het onderwijs een „nieuwe mentaliteit“, een nieuw klimaat te scheppen.

Het doorbreken van de verstarde 'denkramen' in het Russische onderwijs is op dit moment de voornaamste taak van het Instituut. Vooral de mondiale vorming en vredesopvoeding die op de Russische scholen worden gegeven moeten volgens de medewerkers van het Instituut grondig veranderd worden. Het is een onderwerp dat Ljoedmila Saraskina zeer bezighoudt. Als ze er in het Engels niet meer uitkomt stort ze een stroom Russisch uit over haar Nederlandse tolk, en ze onderbreekt regelmatig de vertaling om nog iets toe te voegen of te verbeteren. Met veel nadruk en handgebaren probeert ze duidelijk te maken dat ze haar werk van essentieel belang vindt. Tien jaar geleden studeerde ze af in de Russische taal- en letterkunde op het werk van

Dostojewski, wiens oeuvre en ideeën volgens haar uiterst actueel zijn in de strijd voor meer geestelijke vrijheid.

Zelfgenoegzaam

Tot voor kort werd in de Sowjet-Unie onder vredesopvoeding en mondiale vorming vooral verstaan het aanleren van het besef dat het socialistische systeem de beste garantie voor de wereldvrede is. In feite is dat de tegenhanger van de hier wel gehoorde constatering dat de NAVO eigenlijk de mooiste denkbare vredesbeweging is. Dat soort zelfgenoegzaamheid is volgens Saraskina doorbroken sinds Gorbatsjow aan de macht is: „Onder Stalin had je het extreme vijanddenken. Tijdens de periode-Bresjnew werd het officiële beleid wat

meer ontspannen, maar de nadruk bleef liggen op 'vrede door militaire kracht', en voor experimenten was geen ruimte. Maar nu worden overal pogingen ondernomen om opnieuw na te denken over vredesopvoeding in het onderwijs. Ons instituut is daarin heel actief.

Het wordt minder

Het is nog steeds zo dat de 'lessen' van de tweede wereldoorlog centraal staan bij wat vredesvorming wordt genoemd: sterk zijn, conflicten op eigen kracht kunnen uitvechten, de superioriteit van het communistische systeem, etc. Het wordt al wel minder, want tot voor enkele jaren werd ook nog gezegd dat ons land in staat moest zijn om een derde wereldoorlog te winnen. Dat soort geluiden hoor je gelukkig niet meer. Wij proberen via kunstzinnige vorming in het onderwijs ons steentje bij te dragen aan de verdere afbraak van dat vijanddenken. We maken bijvoorbeeld films waarin we kinderen laten zien dat er ook andere manieren bestaan om conflicten op te lossen, we stimuleren begrip voor en vriendschap met andere landen. Het is ook niet meer zo dat je perse moet zeggen dat het communisme nummer één moet zijn. Ons uitgangspunt

Vervolg van pagina 23
praat kunnen worden.

Maar dat mag niet! Ieders leven is on-aantastbaar en ieder mag leven tot het moment dat de dood hem of haar roept of dat hij/zij zelf verkies niet meer te leven. Het is echter nooit een ander die zal uitmaken of een mensenleven moet worden beëindigd. Ook niet als er geen geld genoeg is.

Dit alles gezegd zijnde, zijn we net zover als aan het begin van dit artikel. De geneeskundige verzorging in al zijn facetten dreigt onbetaalbaar te worden. Keuzes mogen niet gemaakt en dus is er een onoplosbaar probleem geschapen. Althans zo lijkt het. Maar aangezien de mens hier een essentiële rol in speelt, is een echte oplossing te vinden.

Ander gedrag

Per jaar sterven vele mensen na een lang en smartelijk lijden, ondanks uitgebreide medische verzorging, aan longkanker. Bij velen is een direct verband tussen deze afschuwelijke ziekte en het roken aantoonbaar. Als we ons nu niet meer te barsten roken, het roken

nalaten of als we dat niet kunnen, temperen, dan zou er al veel verdiend zijn. Stel dat we het aantal slachtoffers met 20% zouden verminderen. In ons land zijn rond een miljoen alcoholisten, mensen die dagelijks sterke drank tot zich nemen. Veelal begonnen als gezelligheidsdrinkers zijn ze langzamerhand afgezaakt. Als de overige miljoenen nu eens begonnen de drank niet zo'n grote plaats in het sociale leven te geven. Als al die stoere binken eens 'een pilsje' dronken in plaats van er tien of twintig naar binnen te gieten. Als ouders eens begonnen om de kinderen een goed voorbeeld te geven door niet altijd te roepen 'een sherrytje'. Toegegeven: het vraagt enige moed.

Jaarlijks sterven er honderden mensen als gevolg van verkeersongevallen en worden er duizenden gewond, waarvan velen levenslang verminkt. Te hard rijden is veelal de oorzaak. Als we ons nu eens aan de regels hielden. Niet te hard rijden, wel de veiligheidsgordel omdoen en niet drinken in het verkeer en eens ophielden met het altijd beter te weten en dat verdomde stoer doen naliën. Dan bleven er veel mensen in

leven, werden er minder gewond en verminkt. Ja dan, ja dan.

Betaalbaar

Juist, ja dan. Dan bleef de geneeskundige verzorging betaalbaar, dan bleef de oude man in leven en werden de overigen geholpen. We hebben het dus zelf in de hand. Een ieder die dit leest en schrijft. Een beetje zorg van ons voor de medemens, een beperking van ons slechte gedrag maakt miljarden vrij. Vastgesteld moet worden, dat elk mens die niet op deze manier wil meewerken om de benodigde gelden bijeen te krijgen, zich opzettelijk schuldig maakt aan het lijden van anderen en een medemens, in casu de arts dwingt tot keuzes die hij als mens en als arts niet kan en mag maken. En slechts die rokers, drinkers en slechte weggebruikers die bereid zijn dood te gaan zonder een beroep te doen op de arts en de medische wetenschap als het ogenblik nadert kunnen doorgaan met hun geliefde bezigheid. Minder geld voor de geneeskundige verzorging is geen probleem, mits de mens zich als mens gedraagt.

Adriaan Bijl

punt is dat de wedijver tussen communisme en kapitalisme zal afnemen doordat beide systemen naar elkaar toe groeien."

Log onderwijssysteem

Het instituut ontwikkelt ook lesmateriaal in de vorm van projecten en boeken. Bij Vredesopbouw hebben we de ervaring dat leerkrachten het vaak te druk

hebben om zelf vredesonderwijsprojecten op te zetten. Ze willen liever kant en klaar materiaal hebben. Dat blijkt in de Sowjet-Unie al niet anders te zijn: „Het onderwijssysteem is log. Via de officiële weg duurt het allemaal erg lang. We hebben geleerd dat je zelf naar de scholen toe moet gaan met je materiaal, want anders gebeurt er niks."

Ljoedmila Saraskina's verhaal over de nieuwe koers van haar instituut is

waarschijnlijk typerend voor de manier waarop onder Gorbatsjow de Sowjetsamenleving verandert. Op mijn suggestie dat de nieuwe aanpak van bovenaf is opgelegd reageert ze heftig: „Absoluut niet. Het ging heel anders. Wat we nu doen wilden we al heel lang, maar dat mocht niet naar buiten komen. We konden alleen onder elkaar ideeën uitwisselen. Maar toen Gorbatsjow aan de macht kwam en toen bleek dat hij echt veranderingen wilde, zijn we zelf begonnen met de uitvoering van onze ideeën. Vergis je niet, de hele intelligentsia probeert hem te helpen, we willen hem graag helpen. Het zou echt een tragedie zijn als de hervormingen zouden mislukken, want wat er nu in ons land plaatsvindt is de eerste intellectuele, mentale revolutie."

Ondenkenbaar

Saraskina en haar echtgenoot Sergej (een specialist in oud-Indische talen) zijn geen van beiden lid van de communistische partij. Volgens haar zou het vóór het tijdperk-Gorbatsjow ondenkenbaar zijn geweest dat zij, met een betrekkelijk onbelangrijke functie en als niet-partijlid het land uit mocht voor een bezoek aan Westerse vredesgroepen: „Maar nu ik hier ben, wil ik benadrukken dat er in ons land echt iets aan het veranderen is. Ik vind het ook buitengewoon belangrijk dat de mensen in Amerika en Europa ons geloven, want zonder steun en sympathie van buitenaf kunnen we niet."

Pieter Sturm

(Overgenomen uit het maandblad *Vrede*, juni/juli 1987).

Bezoek ook eens het Coornherthuis in Zeist

Het Coornherthuis is het vormingscentrum voor militairen van het Humanistisch Verbond, gelegen aan de bosrand van Zeist. Iedere militair heeft er recht op hier 2½ dag door te brengen. (Zie voor uitzonderingsverlof AMAR en R. R. Dpl. 49 lid 1q.) Er wordt gewerkt in groepen van elk ± 10 tot 20 deelnemers. Een groep wordt begeleid door een vormingswerk(st)er of een (meekomende) geestelijk verzorger.

Het programma van de dagen wordt samen met de deelnemers opgesteld. Het kan bijv. gaan over oorlog/vrede, de militaire organisatie, relaties, eigen groepsgedrag, arbeid/werkloosheid, woningnood enz. Bij de gesprekken kan gebruik worden gemaakt van films, videobanden, gastsprekers, excursies e.d.

Ook ontspanning is ruimschoots mogelijk. Er zijn veel boeken, dagbladen en diverse tijdschriften, videobanden met documentaires, speelfilms en amusement en er is een pick-up met veel (pop-)helpees. Je kunt biljarten, tafeltennissen, sjoelen, schaken, dammen enz. en er zijn balspellen voor buitenshuis. Verder uitgaansmogelijkheden in Zeist en Utrecht.

Een folder is te vragen bij de dichtstbijzijnde raadsman/vrouw (zie pag. 9) of bij het Coornherthuis, Oranje Nassaulaan 71, 3708 GC Zeist, tel. 03404-14060.

Vechtkunst

'de Strategie van de Samoerai' gaf uitgeverij Karnak als titel mee aan de vertaling van een 17e-eeuwse gids voor het zwaardvechten van de Japanse samoerai Miyamoto Musashi. Musashi (1584-1645) stelde zijn leidraad voor het eerst op schrift enkele weken voor zijn dood, nadat hij zich al een paar jaar in afzondering had teruggetrokken in een grot op de berg Kyushu, en noemde deze *Go Rin No Sho, Het Boek van de Vijf Ringen* (Aarde, Water, Vuur, Wind en Leegte). De korte, zeer praktische tekst werd beïnvloed door Zen en

MIYAMOTO MUSASHI

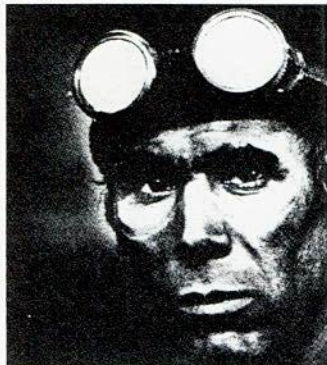
de Strategie van de Samoerai

de oorspronkelijke Japanse Shinto religie. Ze bedoeld een psychologische Strategie aan te reiken, die veel verder gaat dan Kendo, het Japanse zwaardvechten, en die op alle aspecten van het leven van toepassing is. In het voorwoord van de Engelse vertaler Victor Harris wordt een boeiend beeld geschetst van het aanvankelijk gewelddadige en later meer kunstnuttige en beschouwende leven van Musashi, alsook van de roerige geschiedenis van Japan en de samoerai in die tijd. Harris besluit zijn uitgebreide en rijk geïllustreerde inleiding met te wijzen op de aktualiteit van Musashi: 'Japanse zakenlieden gebruiken *Go Rin No Sho* als gids in hun zakenpraktijken door handelskampagnes als militaire operaties uit te voeren en dezelfde krachtige methoden te gebruiken'. Het is een intrigerend boekje, waarvan, lijkt me, in elk geval Van Agt dient kennis te nemen, maar wellicht ook andere wielrenners en zwaardvechters, wijsgeren en zakenlieden. 'de Strategie van de Samoerai' door Miyamoto Musashi verscheen bij Karnak te Amsterdam, 112 blz. Prijs f 24,-.

Schokkend

Günter Wallraff's boek 'Ik (Ali)' over de positie van de buitenlandse werknemers in West-Duitsland, zorgde na verschijnen voor de nodige opschudding. Wie wil weten hoe het met de werkomstandigheden van de buitenlanders in Nederland is gesteld doet er goed aan zo snel mogelijk 'Berichten uit Hollands gastenboek' door Rudie Kagie aan te schaffen. Je gelooft je

ogen niet. Tweehonderd bladzijden narigheid en ellende. Vernederingen, schandelijke onderbetalingen of helemaal geen loon ('je bent op proef' of 'het is een leerperiode') en erbarmelijke werkomstandigheden (gevaarlijk, smerig, enz.) komen zo veelvuldig voor, dat je je afvraagt hoe dat allemaal mogelijk is. Niet alleen in West-Duitsland, maar ook om de hoek van de deur, in onze voortuin.

Sectoren waar de meest schrijnende dingen plaatsvinden zijn de tuinderijen in het Westland, de glasindustrie in Leerdam, schoonmaakbedrijven, pizzeria's, restaurants, booreilanden, vrachtrijbedrijven, op schepen en bij exportslachterijen. Overal hetzelfde liedje: het slechtst betaalde, smerigste, ongezondste en gevaarlijkste werk wordt gedaan door de buitenlanders. Waarbij de illegalen nog weer het allerberoerdst er aan toe zijn (volstrekt rechteloos).

„Er is nog een lange weg te gaan” stelt een FNV-medewerster (in het boek) somber vast. Dat toont dit boek overduidelijk aan.

'Berichten uit Hollands gastenboek' door Rudie Kagie werd uitgegeven door Van Gennep te Amsterdam. Prijs f 22,50.

Aids

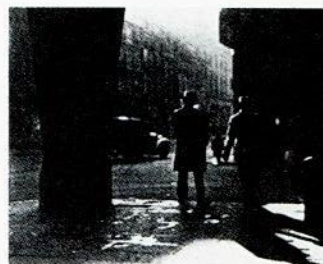
Met als titel 'Aids en jongeren' is een uitstekend leesbaar en informatief boekje (48 blz.) op de markt verschenen. Een boekje dat eigenlijk iedereen (en zeker iedere jongere) zou moeten lezen. In deze uitgave (een Nederlandse vertaling van de oorspronkelijke Deense uitgave) wordt nuchter en zakelijk alles over aids behandeld: welke afweer je hebt tegen ziekte en hoe aids deze afweer kan vernietigen; hoe aids-besmetting te voorkomen; de risicogroepen. Alle moeilijke termijnen worden

vertaald, een strip verduidelijkt een wat moeilijk gedeelte (over afweermechanismen). Niets is nagelaten om het boekje voor een zo groot mogelijke groep toegankelijk te maken. Het is voor alle leeftijdsgroepen, maar specifiek voor jongeren geschreven met het doel juist die groep, die hun eerste seksuele ervaringen nog moeten opdoen, met nadruk te wijzen op de risico's van aids. Het gevaar voor aids wordt wel degelijk in het boekje onderkend, maar tegelijkertijd tracht men de angst rond deze ziekte tot zijn ware proporties terug te brengen. 'Aids en jongeren' door Suzanne Lauest werd uitgegeven door Ad. Donker te Rotterdam. Prijs f 12,50.

Illegale zender

Van de hand van de bekende Vrij Nederland-journalist Igor Cornelissen verscheen onlangs 'De zender van Polk', een roman om in één adem uit te lezen. De ervaren weekbladjournalist Ernst Stempher is bezig zijn archief uit te mesten. Wanneer hij op oude aantekeningen stuit, betreffende een mysterieus contact van een Amsterdamse ille-

gale zender met Engeland tijdens de Tweede Wereldoorlog, aarzelt hij: Weggooien of niet? Na lang wikken en wegen pakt hij de draad op en gaat (opnieuw) op onderzoek. Wellicht zit er een artikel in voor zijn weekblad. Met veel moeite weet hij nog enkele betrokkenen te achterhalen en de legpuzzel in elkaar te passen. Het pakt echter allemaal iets anders uit dan Stempher had voorzien. De roman gaat over veel meer dan een geheime zender. Knap weet Cornelissen te beschrijven hoe diep de wonden bij de na-

bestaanden, zoveel jaren na de oorlog, nog steeds zijn. Tenslotte is het bijna ook een roman over de sfeer en denkwijze bij een Amsterdams weekblad. Een weekblad, het zal geen verbazing wekken, dat de lezer zal herkennen als Vrij-Nederland, maar dat terzijde. Een goede, zeer vlot geschreven roman.

'De zender van Polk' door Igor Cornelissen verscheen bij Van Gennep te Amsterdam. Prijs f 22,50.

Etymologie

Onder de titel 'Woorden hebben geschiedenis' is bij de uitgeverij Nijgh en Van Ditmar een boekje verschenen van Marlies Philippa. Het boekje bevat een selectie uit een serie artikelen die zij eerder publiceerde in het blad 'Onze Taal'. De artikelen gaan over de etymologie. Waar komen woorden vandaan? Hoe hebben ze zich ontwikkeld qua vorm, klank en betekenis?

Vragen die al gauw rijzen als je nadenkt over je eigen taal. Het leuke van dit boekje is dat Marlies Philippa hier nagenoeg alleen maar alledaagse, veelgebruikte woorden behandelt, in eenvoudig taalgebruik. Je treft woorden aan die te maken hebben met geld, getallen, plaatsnamen en benamingen voor vrouwen. Een voorbeeld. De laatste tijd is het nogal in om te zeggen: 'Onze ploeg bestaat uit 5 man en 1 vrouw', om niet vrouwonvriendelijk over te komen. Volgens Philippa getuigt dit van taalkundig onbegrip. Het woord 'man' betekent van oudsher 'mens' en omvatte zowel mannen als vrouwen dus.

En wie had gedacht dat 'raam' en 'geraamte' iets met elkaar te maken hadden? En 'likdoorn' en 'lijk'? De taal verandert voortdurend en ook de betekenis van woorden verandert. Bijvoorbeeld 'potig' betekende oorspronkelijk 'koppig'. Later dacht men dat het met 'poten' te maken had; 'een man met poten aan zijn lijf' en zo ontstond de huidige betekenis van 'potig'.

Zo zouden er nog veel meer voorbeelden gegeven kunnen worden. Leuker is het om het boekje zelf te kopen. Het kost zevenentwintig gulden en vijftig cent. Als u dit uitgegeven heeft kunt u rustig nalezen waar de woorden 'gulden' en 'cent' vandaan komen en niet te vergeten de getallen 'zevenentwintig' en 'vijftig'. Veel plezier!

Zelfbewuste vrouw

De reeks Vrouwen-Wereld-Literatuur heeft al een aantal belangwekkende titels opgeleverd. Enige tijd geleden werd daar wederom een opmerkelijk deel aan toegevoegd, namelijk 'Ik weet waarom gekooide vogels zingen' van de zeer getalenteerde Amerikaanse Maya Angelou. Naast actrice, het maken van TV-programma's, het schrijven van filmmuziek, 'dansen en

zingen is ze succesvol als schrijfster en dichteres. Wie 'Ik weet waarom gekooide vogels zingen' gelezen heeft zal daar ongetwijfeld mee instemmen.

der. Oma, die een kruidenierswinkel drijft, ontfermt zich over de kinderen. Na een aantal jaren keren ze weer terug naar hun moeder.

Op acht-jarige leeftijd wordt ze door een vriend van haar moeder verkracht. Jarenlang hult ze zich, als gevolg van deze gebeurtenis, in stilzwijgen. Alleen met Baily (haar broertje) praat ze nog. Als zestien-jarige krijgt ze een kind (wilde weten of ze wel een meisje was). Deze Maya Angelou (in het boek Marguerite) ontwikkelt zich, ondanks alle problemen, tot een zelfbewuste zwarte vrouw die diep respect weet af te dwingen.

De autobiografie geeft daarnaast een uitstekend tijdsbeeld (jaren dertig) van het leven van de zwarte bevolking op het platteland van de Verenigde Staten. Zéér boeiend!

'Ik weet waarom gekooide vogels zingen' door Maya Angelou is een uitgave van De Geus te Breda. Prijs f 29,50.

Racisme

Het uitdelen van bestraffingen en beschuldigingen brengt mensen niet tot andere gedachten. Deze methode waar de huidige anti-racisembeweging zich over het algemeen van bedient is slechts symptoom-bestrijding en beperkt zich tot de buitenkant van het probleem. Voor wezenlijke veranderingen moeten we doordringen tot de kern van het probleem, de binnenkant van racisme en daarin spelen naast politieke, vooral psychologische en emotionele aspecten een rol.

Aldus Lida van den Broek, ombudsvrouw in Amsterdam en tien jaar ervaring in de begeleiding van anti-racisme werkgroepen, in het begin van haar boek 'Hoe zit het nou met wit'. Bevrijding van racisme, naar een strategie'. Zij maakt de rol van die aspecten verderop in het boek ook duidelijk door - na een histo-

risch overzicht van de ontwikkeling van racisme - in te gaan op de diverse vormen van maatschappelijke onderdrukking, zoals klassisme, racisme, anti-semitisme, seksisme (onderdrukking van vrouwen), heteroseksisme (o.v. homoseksuelen), ageïsme (o.v. bejaarden), bodyïsme (o.v. lichamelijke of geestelijke 'gehandicapten') en adultisme (o.v. kinderen). En vooral dit adultisme komt uitgebreid aan bod in een hoofdstuk over individuele onderdrukking, 'omdat het de basisconditionering is die ons rijp maakt voor alle andere vormen van onderdrukking, dus ook van racisme'. Verhelderend is ook haar uiteenzetting over het veelbetekenende feit, dat 'voor de meeste Nederlandse volwassenen de eerste confrontatie met een zwart iemand Zwarte Piet is geweest'. Het glasheldere taalgebruik, de duidelijke uitgangspunten en stellingnamen van de auteur en de vele praktische voorbeelden

maken dit boek niet alleen boeiend om te lezen, maar ook zeer bruikbaar voor ieder die zich op enigerlei wijze met racisme-bestrijding - in en buiten zichzelf - bezighoudt.

En die bruikbaarheid wordt nog vergroot door het zesde en laatste hoofdstuk (dat een derde van het boek beslaat) over de praktijk van de anti-racisme trainingen, waarbij ook 27 oefeningen zijn opgenomen.

'Hoe zit het nou met wit' door Lida van den Broek verscheen bij uitgeverij An Dekker, Amsterdam 1987, 152 blz. Prijs f 25,-.

Genadeloos

Met haar roman 'Die Klavierspieler' baarde (in 1983) de Oostenrijkse schrijfster Elfriede Jelinek veel opzien. Onlangs verscheen de Nederlandse vertaling ('De pianiste'). Genadeloos beschrijft Jelinek in deze (grotendeels autobiografische) roman een perverse moeder-dochterverhouding vol seksuele ontsparingen. Hoofdpersoon is de Weense vrouw Erika Kohut, die vanaf haar geboorte getiraniseerd wordt door haar moeder.

Moeder Kohut beslist en bepaalt alles voor deze Erika en laat niets na haar op te stuwen tot het allerhoogste, met name op het vlak van de muziek.

Erika zal en moet een begenadigd concertpianiste worden. Dit wordt een mislukking. Ze brengt het 'slechts' tot pianolerares, waarbij Erika op haar beurt haar leerlingen in de tang neemt. Uit verzet tegen haar moeder en als gevolg van een volstrekt verknijpt (zeker in seksueel opzicht) opvoeding bezoekt Erika als enige vrouw peepshows, bespiedt hoeren en beloert vriende paartjes in het Weense Prater. Ogenschijnlijk ondergaat Erika dit alles gevoelloos. Wanneer ze 36 jaar is krijgt ze een verhouding met haar tien jaar jongere leerling Walter Klemmer. Ze blijft echter in hem haar leerling zien die ze ook in hun relatie haar wil opleggen. Deze houding wordt haar noodlottig.

Een weinig opwekkende, maar zeer fascinerende roman.

'De pianiste' door Elfriede Jelinek verscheen bij Van Gennep te Amsterdam. Prijs f 39,50.

Krijger worden

'Krijgerschap in dit verband heeft niets te maken met oorlog voeren. Agressie is de bron van onze problemen, niet de oplossing.' Het Tibetaanse woord voor krijger, pawo, betekent letterlijk 'hij die moedig is', waarbij moed wordt gedefinieerd als: niet bang zijn voor onszelf. Dit staat te lezen in het eerste hoofdstuk van 'Shambala, De Weg van de Krijger', geschreven door Chögyam Trungpa en uitgegeven bij

Servire in Katwijk aan Zee. Krijgerschap in die traditie van menselijke moed en onbevreesdheid (wat niet wil zeggen zonder angst) bestaat van oudsher en in alle windstreken: bij de Noord- en Zuidamerikaanse Indianen (zie o.a. de boeken van Carlos Castaneda), bij de Japanse samoerai en in de Westerse samenleving bij de legendarische koning Arthur en de bijbelse koning David.

Trungpa ontleende zijn inspiratie voor Shambala (een legendarisch koninkrijk in de Himalaya) aan de Tibetaanse krijgercultuur van voor het boeddhisme, die tot de Chinese invasie van 1959 van fundamentele invloed op de Tibetaanse samenleving bleef. In '59 moest Trungpa, toen hoofdabt van de Surmang Kloosters, vluchten voor de Chinese communisten en hij week uit naar India, waar de Dalai Lama hem benoemde tot spiritueel raadsman van de Young Lama's Home School. In '63 ging hij naar de universiteit van Oxford in Engeland en in '70 naar de VS. Hij schreef diverse boeken over boeddhisme en meditatie. Naast meditatie-meester, geleerde en leraar (Shambala-trainingen vinden plaats in de V.S., Canada en Europa, o.a. in Amsterdam) is Trungpa ook een succesvol exposerend kunstenaar van calligrafieën, bloemstukken en environmental designs.

De Shambala-training is in beginsel eenvoudig van vorm: een zitmeditatie evenals de boeddhistische, maar vanuit een onmiskenbaar wereldlijke in plaats van religieuze visie beschreven. De 'zaken' die in training ervaren en eigen gemaakt kunnen worden zijn o.a.: het besef van fundamentele goedheid in onszelf, angst en onbevreesdheid, het synchroniseren van lichaam en geest, verzaking, ego-loosheid en loslaten. Vervolgens gaat het om het overwinnen van arrogantie en van gewoontepatronen en het leren leven in natuurlijke hiërarchie met het universum.

Om krijger te worden dient men tenslotte het pad van de vier waardigheden (zachtmoedig, kwek, buitensporig en ondoorgrondelijk) te bewandelen, dat verbonden is met het realiseren van ego-loosheid.

Trungpa zet deze zaken in zijn boek systematisch en met een voor iedereen duidelijk taalgebruik helder uiteen. Zeer inspirerend!

'Shambala' door Chögyam Trungpa verscheen bij Servire te Katwijk, 181 blz. Prijs f 29,-.

Karen en Wim Heij
Frank Spoelstra

SHAMBHALA

- De Weg van de Krijger -

CHÖGYAM TRUNGPA

